

HRVATSKI VOJNIK

BROJ | 725

3. SIJEĆNJA 2025.

CIJENA 1,33 €

RAZGOVOR

POTPREDSEDNIK
VLADE I MINISTAR
OBRANE
IVAN ANUŠIĆ

RENESANSА
MODERNIZACIJE

HVU - CENTAR IZVRSNOSTI

RAZGOVOR
GENERAL-BOJNIK
ENRICO BARDUANI
ZAPOVJEDNIK
KFOR-A

PREDNOSTI AVIONA F-35B

NOĆNI LOVCI

Foto: Tomislav Brandt

NOĆNI LOVCI

Letenje avionima Rafale nakon zalaska Sunca uobičajeno je tijekom obuke i uvježbavanja u 191. eskadrili lovačkih aviona. Piloti i tehničari s noćnom su obukom i zadaćama počeli već u Francuskoj, a u

Hrvatskoj brzo nastavili. "S Rafaleom je sve uglavnom isto i noću i danju", komentiraju piloti i tehničari

[STR. 12]

NASLOVNICU SNIMIO TOMISLAV BRANDT

SADRŽAJ

4

RAZGOVOR

Ivan Anušić,
potpredsjednik Vlade RH i ministar obrane

18

HVU

HVU – centar izvrsnosti

22

HKoV

Obilježena 32. obljetnica Puma
u Varaždinu

24

RAZGOVOR

general-bojnik Enrico Barduani,
zapovjednik KFOR-a

30

REPORTAŽA

Snaga priče za laku noć

34

HVU

Središte za strane jezike "Katarina Zrinska"
u Gruziji

36

RATNO ZRAKOPLOVSTVO

Prednosti aviona F-35B

44

VOJNA POVIJEST

Vojiske starog vijeka:
Rim

52

PODLISTAK

Teške plovidbe (X. dio):
Od simbola imperija do rezališta

56

PREDSTAVLJAMO

Vojnici grofa Josipa Kazimira Draškovića

60

PRIČE O DOMOVINSKOM RATU

Ratna sjećanja moje majke

62

TRENUTAK SJEĆANJA

Važno je naglašavati istinu, a istina je
samo jedna

64

REPORTAŽA

Veteranski centri ili nešto više – Petrinja

Pratite nas i nađušvenim mrežama

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO
OBRANE

RAZGOVOR

IVAN ANUŠIĆ

POTPREDSEDJNIK VLADE RH
I MINISTAR OBRANE

"Vojni poziv odličan je izbor jer služiti svojem narodu i svojoj domovini u odori Hrvatske vojske velika je čast. Te oznake koje danas nosimo nastale su devedesetih godina tijekom obrane hrvatske samostalnosti, u nametnutom nam ratu u kojem smo uspjeli pobijediti. Biti nasljednik tih ljudi koji su tada branili Hrvatsku moralo bi biti svakom na čast", istaknuo je potpredsjednik Vlade RH i ministar obrane Ivan Anušić

RENESANSA MODERNIZACIJE

RAZGOVOR // POTPREDSEDJEDNIK VLADE RH I MINISTAR OBRANE IVAN ANUŠIĆ

Nakon dugo vremena, prošle su godine započeli brojni projekti opremanja i modernizacije što će značajno podići sposobnosti pripadnika Hrvatske vojske. I nije se samo zakoračilo u prostor opremanja nego je napravljen iskorak u cijelokupnom podizanju standarda i kvalitete života svih pripadnika Hrvatske vojske. Neki su rezultati već i konkretno vidljivi, za konkretizaciju drugih trebat će vremena, no ono što je najbitnije, taj cijelovit proces nezaustavljivo je počeo i Hrvatsku vojsku stavio na mjesto koje ona i zaslужuje. O svemu tome razgovarali smo s potpredsjednikom Vlade i ministrom obrane Ivanom Anušićem koji s neskrivenim ponosom ističe kako su svi planovi za prošlu godinu realizirani, te su čak i nadmašena prvotna očekivanja.

PROŠLU 2024. GODINU OBILJEŽILI SU BROJNI ISKORACI U PODRUČJU MODERNIZACIJE I OPREMANJA HRVATSKE VOJSKE, A PONAJPRIJE DOLAZAK U HRVATSKU VIŠENAMJENSKIH BORBENIH AVIONA RAFALE ČIME JE I SPAŠENA BORBENA KOMPONENTA HRZ-Α. U KONTEKSTU POVEĆANIH GLOBALNIH SIGURNOSNIH PRIJETNJI, ŠTO DOLAZAK RAFALEA U SASTAV HRVATSKE VOJSKE ZNAČI ZA SIGURNOST HRVATSKIH GRAĐANA?

Nabava 12 višenamjenskih borbenih aviona Rafale dosad je najveće ulaganje Vlade RH i Ministarstva obrane u sigurnost Hrvatske, odnosno u Hrvatsku vojsku. Ulaganjem u nabavu borbenih lovaca nismo izgubili sposobnosti Hrvatskog ratnog zrakoplovstva jer su Rafale zamijenili MIG-ove 21 kojima istječu resursi. Odlukom Vlade da se kupe Rafalei nastavljamo biti jedna od jačih zrakoplovnih sila kad govorimo o ratnim zrakoplovstvima u našem okruženju, a i sigurnost, nadzor i obrana našeg zračnog prostora stavljen je na najvišu moguću razinu. Dakle, radi se o vrlo bitnoj odluci za HRZ, Oružane snage u cjelini, ali i za hrvatske građane. Riječ je o jednim od najmodernejih borbenih aviona s mogućnostima najmodernejeg ratovanja, odvraćanja i sustava obrane. U Hrvatsku je dosad stiglo osam Rafalea, a do kraja travnja imat ćemo kompletну eskadrilu, odnosno svih 12 borbenih aviona.

BESPOSADNI ZRAKOPLOVNI SUSTAVI NA NEKI SU NAČIN PROMIJENILI PARADIGMU MODERNOG RATOVANJA ŠTO SE NAJOČITIJE POKAZALO TIJEKOM RUSKE AGRESIJE NA UKRAJINU. GODINU SMO ZAKLJUČILI POTPISIVANjem UGOVORA O NABAVI BESPOSADNOG ZRAKOPLOVNOG SUSTAVA BAYRAKTAR TB2 ČIME ĆE Pripadnici Hrvatske vojske, Kad Sustavi Stignu U Hrvatsku, Razviti I Novu Sposobnost. Koje Su Ključne Prednosti Takvog Sustava I Koje Ćemo Nove Sposobnosti Imati?

Moderno ratovanje zahtijeva i ratovanje besposadnim letjelicama i dronovima, odnosno sustavima kojima upravljaju operatori koji se nalaze na sigurnoj lokaciji na zemlji. Kada se malo vratim u prošlost, u devedesete godine, rekao bih da smo mi jedna od prvih država koja je koristila besposadne letjelice za nadzor teritorija i tada okupiranog područja Republike Hrvatske. Nakon VRO Oluja, taj se sustav nije dovoljno razvijao i sada mu se ponovno vraćamo tako da ćemo u sastavu naših Oružanih snaga imati i besposadne letjelice. Njihova je uloga velika i iznimno bitna, ponajprije zbog minimalnog rizika za vojnika. Osim toga cijena takvog sustava nije toliko velika kao primjerice cijena borbenog aviona, a njihova je učinkovitost iznimna. Dakle, u sastavu naših Oružanih snaga vrlo brzo imat ćemo Bayraktare, a uskoro ćemo se opremiti i dronovima jer i oni imaju veliku ulogu u modernom ratovanju.

S NJEMAČKIM MINISTROM OBRANE POTPISALI STE PISMO NAMJERE O NABAVI NJEMAČKIH TENKOVA LEOPARD 2A8 KOJI SU JEDNI OD Najsboljih Tenkova U Svijetu. Kad Bi Se Mogli Očekivati U Sastavu Hrvatske Kopnene Vojske?

Napravili smo odličan posao sa Saveznom Republikom Njemačkom, dio svojih starih tenkova M-84 prodali smo njemačkoj vladi za 4,1 milijun eura po tenku. Dio tenkova M-84 već je isporučen, a dio je ostao do dolaska prvih Leoparda, čime zadržavamo spremnost naših Oružanih snaga. Ta sredstva koja smo već dobili i koja su uplaćena u proračun Republike

Uskoro ćemo javnosti predstaviti i projekt stambenog zbrinjavanja naših pripadnika. Radi se o subvencioniranim kamatama na stambene kredite za stambeno zbrinjavanje svakog pripadnika Oružanih snaga koji nije stambeno zbrinut i nema nekretninu. Vrlo brzo pokrenut ćemo taj projekt u kojem će se moći kupiti nekretnina bez kamata, a kamate će subvencionirati MORH

Hrvatske koristit ćemo kao avans za kupovinu novih do 50 tenkova Leopard 2 A8 najnovije generacije. To su tenkovi koji su trenutačno po svim ocjenama i karakteristikama među najboljima na svijetu. Prvi bi Leopardi u sastav Oružanih snaga trebali stići 2027. godine. Leopard je tenk koji je naručila i njemačka vlada te osim hrvatske i češka i norveška vlada. Dakle, SR Njemačka pozvala je Hrvatsku da se priključi njemačkom programu zajedničke nabave Leoparda 2 A8, a sudjelovanjem u toj zajedničkoj nabavi tenkove ćemo dobiti brže i povoljnije. Kao što smo HRZ opremili najmodernijim avionima, tako ćemo i kopnenu vojsku opremiti najmodernijim tenkovima.

NAKON GOTOVU GODINU DANA REPARACIJE I MODERNIZACIJE, U SASTAV HRVATSKE KOPNENE VOJSKE TREBALA BI UĆI PRVA BORBENA OKLOPNA VOZILA PJEŠAŠTVA BRADLEYJI. KOJE SU NAJVEĆE PREDNOSTI NIJHOVA UVODENJA U SASTAV HKOV-Α?

Oružje se najbolje procjenjuje kad s njim imate punu operativnu aktivnost. Bradleyji su u ovom slučaju pokazali i dokazali svoju vrijednost u ratu u Ukrajini. Oni na sebi mogu nositi nekoliko borbenih platformi i sve su se pokazale odličnima. Manevri koje oni mogu izvesti na različitim i zahtjevnim terenima u realnim situacijama pokazali su zavidan uspjeh, a sama njihova operativna sposobnost u stvarnim borbenim uvjetima dokazale su kako je riječ o odličnom borbenom sredstvu. Prvi Bradleyji u sastav Hrvatske kopnene vojske doći će tijekom siječnja ove godine. Oni su praktički već spremni, ostali su na njima još završni radovi u Đuri Đakoviću. Sve su Bradleyjeve reference odlične, na svim ratištima na kojima je bio to je i dokazao.

NA PROŠLOGODIŠNJOJ VJEŽBI ŠIT 24 PRVI SE PUT GAĐALO S PZO RAKETNIM SUSTAVOM KRATKOG DOMETA MISTRAL 3. JE LI U PLANU I KAD BI SE MOGLA REALIZIRATI NABAVA PZO RAKETNIH SUSTAVA SREDnjEG DOMETA?

Naše su Oružane snage uspješno izvele spomenutu vježbu što nas posebno veseli, no naravno da planiramo nabavu i PZO sustava srednjeg dometa koja se nalazi i u našim strateškim dokumentima te ćemo vrlo brzo početi konkretnije razgovarati o tipovima raketa srednjeg dometa. Ti su sustavi Oružanim snagama u ovom trenutku potrebni poglavito zbog zaštite sredstava koje smo već kupili, ali naravno i zbog zaštite cjelokupne infrastrukture i našeg zračnog prostora.

HELIKOPTERI BLACK HAWK VEĆ SU U UPORABI U HRVATSKOM RATNOM ZRAKOPLOVSTVU, A U OŽUKU STE PROŠLE GODINE S AMERIČKOM VELEPOSLANICOM POTPISALI UGOVOR O NABAVI DODATNIH OSAM HELIKOPTERA ISTOG TIPOA. KADA BI SE ONI MOGLI OČEKIVATI?

Svi osam helikoptera očekujemo tijekom 2028. godine i njima ćemo na taj način popuniti eskadrilu helikoptera. Oni se trenutačno proizvode i veselimo se njihovoj isporuci.

AMERIČKI STATE DEPARTMENT POTKRAJ KOLOVOZA ODOBRIJE PRODAJU OSAM SAMOHODNIH VIŠESTRUKIH RAKETNIH SUSTAVA HIMARS. OVIH DANA POTPISAN JE I KONKRETNI UGOVOR. ŠTO TO ZNAČI?

Radi se o najboljem raketnom sustavu na svijetu koji ima iznimnu preciznost, a obrana od njega gotovo je nemoguća. Sustav je to koji u Europi zasad imaju samo Poljska, Rumunjska i Ukrajina. SAD ga je

Tenkovi Leopard trenutačno su po svim ocjenama i karakteristikama među najboljima na svijetu. Prvi bi Leopardi u sastav naših Oružanih snaga trebali stići 2027. godine. To je tenk koji je u ovom trenutku naručila i njemačka vlada te osim hrvatske i češka i norveška vlada. Dakle, kao što smo HRZ opremili najmodernijim avionima, tako ćemo i kopnenu vojsku opremiti najmodernijim tenkovima

odobrio te prodao i Hrvatskoj, što dovoljno govori samo za sebe. I ovaj moćan, moderan raketni sustav u sastavu Oružanih snaga očekujemo tijekom 2028. godine.

RAZGOVOR // POTPREDSJEDNIK VLADE RH I MINISTAR OBRANE IVAN ANUŠIĆ

MODERNIZACIJA HRM-A STAJALA JE NA MJESTU DO VAŠEG DOLASKA NA MJEŠTO MINISTRA OBRANE, A USKORO BI NAKON DUGO VREMENA TREBAO BITI ISPORUČEN OOB 32 UMAG. KADA BI SE MOGLA OČEKIVATI I ISPORUKA PRE-STALIH OBALNIH OPHODNIH BRODOVA I KADA ĆE SE AKTUALIZIRATI PROGRAM NABAVE KORVETE ZA POTREBE HRM-A? HOĆEMO LI SE I DALJE OSLANJATI NA DOMaćU BRODOGRADNJU?

Kad govorimo o obalnim ophodnim brodovima, problem je nastao još 2014. godine i od tada je zapravo sve stalo. Prije godinu dana, kada sam postao ministar obrane, otišli smo na razgovore u Brodosplit i pokušali pronaći način kako da se taj problem premosti. Tijekom siječnja prvi obalni ophodni brod iz serije, a

drugi ukupno, konačno će biti isporučen HRM-u. Izgradnja daljna tri obalna ophodna broda bit će predmet pregovora i razgovora s Brodosplitom. Ono što je bitno naglasiti i što HRM najviše zanima jest nabava korvete. U tom pogledu trenutačno razgovaramo i tražimo najbolje rješenje. Kao što je sustav PZO-a srednjeg dometa u našim strateškim dokumentima tako je i korveta. Ona je, osim za HRM, prioritet i za Vladu RH i vrlo brzo naći ćemo rješenje. Naravno, da pritom računamo da bi to i naša brodogradilišta mogla izgraditi. Dakle, PZO srednjeg dometa i korveta dva su iduća velika strateška projekta, odnosno ulaganja u Hrvatsku vojsku.

UZ MODERNIZACIJU ORUŽANIH SNAGA KOJA JE VRLO BITNA ZA OSNAŽIVANJE HRVATSKE VOJSKE U CIJELOSTI, POVEĆANE SU I PLAĆE NE SAMO AKTIVnim PRIPADNICIMA HRVATSKE VOJSKE NEGOT ROČNOM SASTAVU? U KOLOVOZU TIJEKOM TREĆEG UPUTNOG ROKA ODAZVAO SE NAJVEĆI BROJ ROČNIKA NA DRAGOVOLOJNOM VOJNOM OSPOSOBLJAVANJU. ŠTO JE NAJVIŠE UTJECALO NA TAKAV ODAZIV? POVEĆANJE PLAĆA? MODERNIZACIJA? ILI OBOJE?

Utjecalo je sve, jer se radi o jednom mozaiku mjera koje morate ponuditi mladom čovjeku da bi se on odlučio za karijeru u Oružanim snagama. Vlada

Opremanjem i modernizacijom najsvremenijim sustavima znatno će se povećati sposobnosti pripadnika Hrvatske vojske

RH počela je s ozbiljnom modernizacijom Oružanih snaga i naravno ako ste se odlučili za taj poziv i znate da ćete upravljati najmodernijim sustavima zapadne proizvodnje da će vam to biti dodatan poticaj. Popularizacija vojnog poziva koju smo započeli i koju radimo sustavno i planski sljedeća je vrlo bitna stavka. Oružane snage nastojimo što više približiti javnosti, obilazimo cijelu Hrvatsku, organiziramo atraktivne pokazne vojne vježbe na koje pozivamo mlade ljude da se informiraju o vojsci te na taj način populariziramo poziv hrvatskog vojnika. Za Hrvatsku je vojsku ključan svaki pojedinac,

svaki vojnik. On mora imati kvalitetne uvjete rada i mora imati zadovoljavajući standard života, a povećanjem materijalnih prava i drugih uvjeta to kontinuirano podižemo. Nitko u odoru Hrvatske vojske ne ulazi samo zato što misli da je to prilika da dobro zaradi, nego zato što to osjeća kao poziv. No poziv sam po sebi nije dovoljan nego svakom pojedincu morate osigurati kvalitetne uvjete u kojima on sebe može razvijati. Upravo zbog toga prvi smo put od 2008. godine povećali koefficijente za izračun plaće hrvatskim vojnicima te su im primanja podignuta između 35 i 40 posto, što je sigurno još jedan bitan poticaj. Osim toga, našim vojnicima koji sudjeluju u mirovnim misijama i operacijama povećali smo dnevnice u iznosu od 25 do 30 posto, riješili smo i problematiku vezanu uz njihove odlaske u mirovinu, odnosno dob za umirovljenje podigli smo s 45 na 50 godina. Naknadu za služenje dragovoljnog vojnog

Planiramo nabavu i PZO sustava srednjeg dometa koja se nalazi i u našim strateškim dokumentima te ćemo vrlo brzo početi konkretnije razgovarati o tipovima raketa srednjeg dometa. Ti su sustavi u oružanim snagama u ovom trenutku potrebni prije svega zbog zaštite sredstava koje smo već kupili, ali naravno i zbog zaštite cjelokupne infrastrukture i našeg zračnog prostora

RAZGOVOR // POTPREDSJEDNIK VLADE RH I MINISTAR OBRANE IVAN ANUŠIĆ

osposobljavanja podigli smo sa 700 na 900 eura. No, ni to nije sve. Mi ćemo i dalje nastaviti s projektima obnove i izgradnje infrastrukture u kojima naši pripadnici borave. Uskoro ćemo javnosti predstaviti i projekt stambenog zbrinjavanja naših pripadnika. Radi se o subvencioniranju kamate za stambene kredite za stambeno zbrinjavanje svakog pripadnika Oružanih snaga koji nije stambeno zbrinut i nema nekretninu. Vrlo brzo pokrenut ćemo taj projekt u kojem će se moći kupiti nekretnina, a kamatu na kredit subvencionirat će MORH. Sve su to stvari koje su vjerojatno i dale poticaj mladim ljudima da se odluče za vojni poziv. Vojni je poziv odličan izbor jer služiti svojem narodu i svojoj domovini u odori Hrvatske vojske velika je čast. Te oznake koje danas nosimo nastale su devedesetih godina tijekom obrane hrvatske samostalnosti, u nametnutom nam ratu u kojem smo uspjeli pobijediti. Biti nasljednik tih ljudi koji su tada branili Hrvatsku moralno bi biti svakom na čast.

PLANIRA SE UVODENJE OBVEZNOG SLUŽENJA VOJNOG ROKA. DOKLE SE DOŠLO NA TOM PODRUČJU?

Ključno je naglasiti da su Oružane snage u potpunosti spremne za primjenu temeljnog vojnog osposobljavanja. Pred nama je još usvajanje zakonskih prijedloga koje je pripremilo Ministarstvo obrane, a koji uređuju temeljno vojno osposobljavanje. Te procedure počinju sredinom siječnja, od e - savjetovanje do konačnog donošenja odluke u Hrvatskom saboru. Nakon toga više neće biti niti operativnih niti zakonskih prepreka da započнемo s temeljnim vojnim osposobljavanjem.

PREMDA SU BROJNI PROJEKTI U RAZLIČITIM ETAPAMA REALIZACIJE ZAPOČETI U PROŠLOJ GODINI, MOŽEMO LI I TIJEKOM GODINE KOJA JE PRED NAMA OČEKIVATI NEKE NOVE PROJEKTE, KOJI DO DANAS NISU JOŠ POZNATI?

Nastavak svega onoga što smo radili u prošloj godini provlačit će se kroz nekoliko godina. U godini koja je pred nama naglasak možemo staviti na

nekoliko aktivnosti koje sam već spomenuo. Riječ je dakle o projektu nabave korvete za HRM te nabave PZO sustava srednjeg dometa, to su dva ključna projekta. Naravno pritom ne smijemo zaboraviti razvoj onoga što je po mojoj mišljenju nama prijeko potrebno, a to je domaća vojna industrija. Već imamo vlastito znanje, osposobljene ljudi i tehnologije. Želimo dodatno razvijati i poticati razvoj vojne industrije u širem obliku nego ju imamo do sada. Imamo brojne domaće tvrtke koje razvijaju nove tehnologije i koje će nam sigurno pomoći u dodatnom opremanju. Posebno danas kad je iznimno teško nabaviti novu opremu jer se svi naoružavaju, a i kad je uspijete nabaviti ona je iznimno skupa. Moram naglasiti da smo na sjednici Vlade donijeli odluku o modernizaciji naših radarskih sustava koje će se opremiti najmodernijom opremom i to je također projekt koji nas očekuje ove godine. Završetak potpune modernizacije očekujemo do početka 2026. godine.

ZAHVALJUJUĆI SVIM SPOMENUTIM PROJEKTIMA MODERNIZACIJE HRVATSKA BI OVE GODINE TREBALA DOSEGNUTI DVA POSTO IZDVAJANJA ZA OBRANU ŠTO SE NE TAKO DAVNO ČINIO GOTOVO NEMOGUĆIM. IPAK, I SAMI STE SPOMENULI DA SE OD ČLANICA NATO SAVEZA OČEKUJU DODATNA ULAGANJA KOJA BI BILA DO TRI POSTO IZDVAJANJA ZA OBRANU. GDJE SE U TOM KONTEKSTU NALAZI HRVATSKA I KOLIKO JE TO REALNO OČEKIVATI?

Hrvatska je dostigla dva posto izdvajanja za obranu. Moram istaknuti da nije dovoljno samo dostići dva posto, nego od toga minimalno mora biti 20 posto za modernizaciju. Mi smo u tom pogledu dostigli 29 posto. Proračun Ministarstva obrane kontinuirano raste, tako je proračun u 2025. godini, koji iznosi 1,5 milijardi eura, za 184,6 posto veći u odnosu na proračun iz 2016. godine. Prema našim planovima, proračun Ministarstva obrane u 2027. godini premašit će dvije milijarde eura. Sve to govori o kontinuiranom povećavanju novca za ulaganje u opremanje i modernizaciju Hrvatske vojske, a time u sigurnost naših građana.

HRM najviše zanima nabava korvete. U tom pogledu trenutačno razgovaramo i tražimo najbolje rješenje. Kao što je sustav PZO-a srednjeg dometa u našim strateškim dokumentima tako je i korveta. Ona je, osim za HRM, prioritet i za Vladu RH i vrlo brzo naći ćemo rješenje. Naravno, da pritom računamo da bi to i naša brodogradilišta mogla izgraditi

U mladim ljudima moramo probuditi upravo ljubav i svijest o hrvatskoj državnosti i patnji kroz koju je hrvatski narod prošao ne samo u ovih 35 godina. Kad te činjenice ponudite mladim ljudima, u svakom od njih probudi se osjećaj ponosa i želje da i oni budu sastavni dio tih postrojbi te da se ugledaju u heroje koji su dali svoj život za Hrvatsku

Zaključak koji je NATO donio kad govorimo o izdvajanju za obranu, Hrvatska je dostigla, što nisu uspjele sve članice. Zbog trenutačnih ratnih okolnosti i narušene sigurnosne arhitekture u svijetu i Europi, tendencija je porasta izdvajanja za obranu do tri posto. Formalne odluke o povećanju postotka izdvajanja za obranu još nema. Kada i to dođe kao tema na NATO-ovim savincima, vidjet ćemo u kojem ćemo smjeru ići.

OVE GODINE PROSLAVIT ĆEMO 30. OBLJETNICU ZAVRŠNIH I POBJEDNIČKIH OPERACIJA BLJESKA I OLUJE. O VAŽNOSTI I VRIJEDNOSTI SPOMENU-TIH OPERACIJA SVE JE VEĆ POZNATO, PA NAS ZANIMA KOLIKO ONE DANAS MOGU BITI POLITICAJ MЛАДИМ LJUDIMA KOJI ULAZE U SASTAV HRVATSKE VOJSKE, A ROĐENI SU NAKON RATA?

Kad govorim o popularizaciji vojnog poziva i povećanju interesa za služenje u Hrvatskoj vojsci uvijek govorim o danima kada se Hrvatska stvarala. To je bilo najteže razdoblje u povijesti hrvatske države. I tada je, na žalost, velik broj mlađih ljudi, ali i civila, žena i djece izgubilo svoje živote. Danas, trideset godina od završetka Domovinskog rata i 35 godina od samostalnosti Republike Hrvatske govorimo o povijesno važnim datumima. Mlađi ljudi moraju biti upoznati s poviješću stvaranja Hrvatske i koliku smo žrtvu platili za svoju slobodu. Cijeli je hrvatski narod tada bio jedan i svi smo se zajedno branili. To vrijeme hrabrosti i odlučnosti koje je obilježilo hrvatski narod proslavit ćemo ove godine. I zato o tome razgovaramo s poštovanjem i pjetetom. Gotovo da nema država u svijetu koje su na takav način izborile svoju samostalnost i neovisnost. Poziv za služenje u Hrvatskoj vojsci i izgradnji vojne karijere poziv je koji osjetite ili ne. U mlađim ljudima moramo probuditi upravo tu ljubav i svijest o hrvat-

skoj državnosti i patnji kroz koju je hrvatski narod prošao ne samo u ovih 35 godina. Kada te činjenice ponudite mlađim ljudima, u njima se probudi osjećaj ponosa i želje da i oni budu sastavni dio tih postrojbi te da se ugledaju u heroje koji su dali svoj život za Hrvatsku.

U KONTEKSTU OBILJEŽAVANJA OVIH VRIJEDNIH OBLJETNICA NAJVILI STE I ODRŽAVANJA MIMOHODA. KOJE SU GLAVNE PORUKE NAJAVA LJENOG MIMOHODA I IMATE LI KONKRETNIE DETALJE O NJEMU?

Obljetnice koje su pred nama zaslužuju da ih obilježimo na ponosan i dostoјanstven način. U ovom trenutku ne bih o detaljima jer su oni stvar pripreme i organizacije na svim razinama. Javnost će na vrijeme znati o detaljima mimohoda. Ono što možemo sada reći jest da smo na njega pozvali sve naše saveznike i strateške partnera te one s kojima imamo intenzivnu i uspješnu suradnju. Nadam se da ćemo imati priliku pokazati sve naoružanje i opremu kojom Hrvatska vojska raspolaze.

HRVATSKO RATNO ZRAKOPLOVSTVO

NOĆNI

Letenje avionima Rafale nakon zalaska Sunca uobičajeno je tijekom obuke i uvježbavanja u 191. eskadrili lovačkih aviona. Piloti i tehničari s noćnom su obukom i zadaćama počeli već u Francuskoj, a u Hrvatskoj brzo nastavili. "S Rafaleom je sve uglavnom isto i noću i danju", komentiraju piloti i tehničari

TEKST
Domagoj Vlahović

TEKST
Tomislav Brandt

LOVCI

HRVATSKO RATNO ZRAKOPLOVSTVO

"Dečki poljeću u 17:30", kaže nam preko telefona sugovornik, časnik i pilot iz 191. eskadrile lovačkih aviona (ELA). Još je jutro, ali prije nekoliko dana za današnje kasno poslijepodne i večer dogovorili smo dolazak novinarske ekipe u vojarnu "Pukovnik Marko Živković". Vrijeme je da Hrvatski vojnik opet objavi reportažu o letenju u noćnim uvjetima. Prosinac je i mrak će se spustiti na Zagreb već oko 16:30, a mi smo iz navike pogledali i vremensku prognozu. Neće biti mjesecine niti zvijezda, predviđeni su oblaci i kiša. "S obzirom na vrijeme, hoće li biti letova?", pitamo. Odgovor je odrješit: "Dečki poljeću u 17:30!" Lako je zaboraviti da je Eskadrila u nekoliko mjeseci preskočila desetljeća, tj. dvije generacije višenamjenskih borbenih aviona. Rafale je stroj koji može letjeti i djelovati u više različitih uvjeta nego što je to mogao MiG-21, još jedan izvanredan, a za Hrvatsko ratno zrakoplovstvo (HRZ) i slavan avion. Dan našeg posjeta bio je još jedan dan intenzivnog letenja za Eskadrilu. Počeli su još ujutro, uz uobičajeno upozorenje građanima da mogu očekivati i probijanje zvučnog zida. "Noćni dio" uobičajen je tijekom obuke. Međutim, brzine veće od zvu-

ka te letovi iznad naseljenih mjesta tijekom noći ipak se izbjegavaju, ne zbog aviona ili pilota, nego zbog mirnog sna hrvatskih građana. U 91. krilo HRZ-a stigli smo dosta prije prvog noćnog polijetanja, kako bismo vidjeli i kako teče jedna uobičajena radna večer za Eskadrilu. Srećom, s nama je jedan od pilota Rafalea, iskusni zrakoplovac koji je letio i avionom MiG-21. Zajedno obilazimo prostorije i vidimo jednu pravu radnu večer u Eskadrili. Lijepo je vidjeti kako je sve novo i dobro opremljeno. Ulazimo u pilotski klub, lijepo uređenu prostoriju, svojevrstan dnevni boravak u kojem se HRZ-ovi vitezovi mogu opustiti uz razgovor, čaj i kavu. Možda bi to sve nekom moglo izgledati nebitno, ali mi bismo rekli da je iznimno bitno. Netko tko je prihvatio i može raditi tako jedinstven posao mora imati i jedinstvene radne uvjete.

KONTINUIRANI LETOVI

Naš sugovornik već je odradio svoje letove tog dana, pa s njim možemo razgovarati o noćnim letovima. Kolege koji se tek spremaju poletjeti na brifingu su i nikako ih se ne smje ometati. "Noćni letovi kao posebna stvar? I da i ne!", kaže

nam pilot. Na MiG-u 21 to je svakako bilo posebnije, jer nije imao tu razinu avionike, tu razinu opremljenosti kao Rafale. "Možda će zvučati smiješno, ali kod letenja Rafaleom sve je uglavnom isto i noću i danju, jedino što je vani mrak. Oprema koju imamo u avionu omogućava nam jednako letenje, uvježbavanje i obuku. Naravno, to ne znači da, prilikom planiranja zadaća i izvođenja letova zanemaruјemo posebnosti koje donosi noć. Dajemo poseban naglasak na dodatne sigurnosne aspekte", pojednostavnjениjem rječnikom nastavlja pilot. Inače, pripadnici Eskadrile s noćnom su obukom počeli već u Francuskoj, a u Hrvatskoj je brzo nastavili. Ona se provodi kontinuirano, za razliku od noćne obuke na MiG-ovima, koja je bila organizirana u ciklusima. Ipak, časnik nam priznaje da mu letovi noću donose dodatno zadovoljstvo, "volio sam ih još kad sam pilotirao Pilatusom, poseban je doživljaj iz kabine gledati svjetla na zemlji".

Kako se vrijeme polijetanja približavalo, zaputili smo se prema stajanci. Hrvatski prognostičari dobro su odradili svoj posao i pratila nas je lagana, ali uporna kiša. Vjetra nije bilo. Od osam garaža za Rafalee, dvije su bile osvijetljene i tehničari su očekivali pilote koji su ubrzo

i stigli. Za taj izlaz (sortie) bila su predviđena dva aviona, jednosjed i dvosjed. U scenariju, jedan avion brani određenu točku odnosno teritorij, a drugi mu daje potporu tako što glumi crvenog, odnosno protivnički avion i pokušava prodrijeti u taj teritorij. "Svakodnevno radimo i u zraku i na simulatoru te uvodimo i do automatizma uvježbavamo sve više i više različitih procedura. I onda ih i ponavljamo. Činjenica da ste, primjerice, prošli neku obuku na simulatoru ne znači da je nećete ponoviti", objašnjava pilot. Ono što je najbolje kod simulatora jest uvježbavanje i obučavanje za reakcije u izvanrednim situacijama, recimo pri otkazu motora ili nekog dijela avionike. "Ovo su najlepši trenuci moje letačke karijere. Da mi je netko prije

samo nekoliko godina rekao da će letjeti na Rafaleu, rekao bih da za to nema šanse. Eskadrila se itekako promijenila, tu su novi avioni, nova tehnika i nove prostorije. No, ono što se najviše promijenilo zahvaljujući tome naš je način razmišljanja, pristup letenju, pristup zrakoplovnoj taktici... Usavršavamo se u modernom načinu vođenja zračne borbe, modernom ratovanju", nabraja časnik.

HRVATSKI INSTRUKTORI OBUČAVAJU TEHNIČARE

Buka koju podiže Rafale ista je i danju i noću. Dosad smo nekoliko puta vidjeli i čuli nove HRZ-ove avione danju, no zvukovi njihovih motora noću se ipak čine glasnijima. A svjetla u noći čine ih još dojmljivijima. Avioni polako izlaze iz svojih *garaza* i po stajanci kreću prema uzletno-sletnoj stazi. Uskoro čujemo zvuk polijetanja i to nam je signal da se vratimo u prostorije Eskadrile. Imamo više od sat vremena do povratka Rafalea i koristimo to vrijeme za još malo razgovora. Službajuća (dežurna) ekipa tehničara također radi jednak posao i noću i danju. Novi hangar i popratne prostorije jako su osvijetljeni i ugodno klimatizirani, što je bitno da bi ga mogli obavljati što bolje.

Natporučnik Filip zrakoplovni je inženjer i u 191. ELA-i je šest godina. Danas je zapovjednik Voda za bazno održavanje, te je uključen praktički u sve aktivnosti Eskadrile, uključujući pripremu aviona za noćno letenje. "Rad tijekom noćnih letova za mene ima jednu veliku prednost – u bazi je mirnije, radno je vrijeme za većinu ljudi gotovo, koncentriran sam samo na svoj temeljni posao, a mi smo učinkovito organizirani i podijeljeni u smjene", objašnjava natporučnik. Nabrajajući

novitete koji dolaze s Rafaleom, istaknuo je da sad imaju puno više alata za dijagnostiku, suvremenu opremu koja im omogućava da lako dođu do pravog uzroka eventualnog kvara. "Osim toga, Rafale je takve konstrukcije, takve arhitekture da je s njim općenito lakše raditi. Primjerice, kod MiG-a ste i za neke jednostavnije kvarove morali rastavljati dio trupa i vaditi motor. Ovdje za istu stvar samo skinete poklopac, izvadite dio, ispitate ga računalnom dijagnostikom, riješite problem i vratite dio natrag. U neku ruku, Rafale je veliko leteće računalo. I on se obučavao u Francuskoj i sad prenosi znanje na kolege. "Polaznici su sad raspoređeni po radionicama i zasad se još upoznaju s poslom te preuzima-

ju jednostavnije zadaće“. U hangaru oko sebe uglavnom vidimo mlada lica: "Imaju vrlo zanimljiv način razmišljanja, vrlo su jasni u tome kako se žele razvijati, rado pomažu jedni drugima..."

RADNA VEČER I IZVANREDAN DOŽIVLJAJ

Skupnik lan tehničar je specijaliziran za zrakoplovno naoružanje. Nekadašnji stipendist i učenik Zrakoplovne tehničke škole Rudolfa Perešina u HRZ-u je počeo raditi s MiG-ovima te helikopterima Mi-171Sh i Mi-8, ali nije bio siguran kako će dalje ići njegova karijera. Kad je dobio priliku otici na obuku u Francusku i nastaviti raditi s Rafaleima, mnogo se toga promjenilo: "Odluka je bila dobra, u Francuskoj je sve bilo kako treba, od uvjeta preko obuke pa nadalje. Sam po sebi, Rafale je kompleksan zrakoplov, no za održavanje puno jednostavniji od prethodnih letjelica. A za to imamo svu potrebnu dokumentaciju, alate i drugu opremu." Danas je osposobljen za rad s različitim vrstama naoružanja. Na noćnim letovima koje smo pratili avioni nisu bili naoružani. No lanova je nazočnost svejedno potrebna. On je tu ako dođe do problema s bilo kojim sustavom ili dijelom aviona vezanim uz naoružanje kao što su, primjerice, podvjesne točke, kućišta ili različiti elektronički sustavi. Isto tako, baš kao i njegovi kolege, nakon letova provjerava sve te sustave za koje je zadužen.

Dok razgovaramo, radiovezom stiže informacija da dva Rafalea uskoro slijede. Vraćamo se na stajanku. Kiša je bila još jača, a vidljivost slabija. "Jako teško da bismo s MiG-ovima letjeli u ovim uvjetima", usput nam kaže pilot.

HRVATSKO RATNO ZRAKOPLOVSTVO

Za desetak minuta, avioni su opet ispred nas. Tehničari ih dočekuju u garažama i pomažu pilotima da ih precizno parkiraju. Potom razgovaraju. Kratko, što bi trebalo značiti da nije bilo nikakvih problema. Ipak, tehničari vade ručne svjetiljke i detaljno pregledavaju konstrukciju aviona, ne bi li primijetili eventualna oštećenja. Piloti idu prema nama, žure na raščlambu leta i tek nam kratko govore da ih je kiša pratila cijelo vrijeme, a na visinama iznad Slavonije bilo je i susnježice. No, uspješno su izvršili sve što je bilo isplanirano. Uskoro dolazi i kamion-cisterna s gorivom. Ako je potrebno, Rafalei mogu brzo ponovno poletjeti. Za Eskadrilu je to jedna uobičajena radna večer. Za nas – izvanredan doživljaj.

Nekoliko dana prije, jedan od pilota iz Francuske je doletio sedmim Rafaleom sa znakom viteza na trupu ispod pilotske kabine. Avion je odmah nakon procedure primopredaje uključen u uvježbavanje i obuku, a vrlo brzo nakon našeg posjeta kroz isti je proces prošao i osmi. U nekoliko dana brojnost letjelica Eskadrile povećana je za trećinu. "Sve se intenzivnije obučavamo i uvježbavamo. Želimo da razdoblje do dostizanja inicijalne operativne sposobnosti završi što prije, zaključuje hrvatski pilot lovca.

HVU-CENTAR

Hrvatsko vojno učilište Dr.

33 GOD

Zagreb, 20.

IZVRSNOSTI

FRANJO TUĐMAN

"Hrvatsko vojno učilište jest i mora ostati mjesto gdje se stvaraju vrhunski vođe i vojni stručnjaci te formiraju časnici i dočasnici koji su jamac opstojnosti naše domovine", rekao je zapovjednik HVU-a general-bojnik Slaven Zdilar

DINE

prosinca 2024.

TEKST
Janja Marijanović
Šaravanja

FOTO
Tomislav Brandt

“Vremena se brzo mijenjaju i moramo se još intenzivnije i jače pripremati, a pogotovo moramo još više brinuti o ljudima jer je bez njih sve drugo manje potrebno. Zato je Hrvatsko vojno učilište u ove 33 godine iznimno bitan čimbenik razvoja Hrvatske vojske,” rekao je državni tajnik u MORH-u Branko Hrg

U vojarni “Petar Zrinski” u Zagrebu, 20. prosinca 2024., svečano je obilježena 33. obljetnica Hrvatskog vojnog učilišta “Dr. Franjo Tuđman” te su uručena odlikovanja, promaknuća, nagrade i pohvale najzaslužnijim djelatnicima Učilišta.

Svečanosti su nazočili predsjednik Republike Hrvatske i vrhovni zapovjednik OSRH Zoran Milanović, izaslanik ministra obrane državni tajnik Branko Hrg, načelnik Glavnog stožera OSRH general-pukovnik Tihomir Kundid, vojni ordinarij u RH mons. Jure Bogdan, zapovjednik HVU-a general-bojnik Slaven Zdilar, direktor Glavnog stožera OSRH general-bojnik Krešo Tuškan, rektor Sveučilišta obrane i sigurnosti “Dr. Franjo

“Vojno obrazovanje ne može počivati isključivo na tradiciji nego mora uključiti i inovaciju u izobrazbu, a ta inovacija mora pratiti dinamiku promjena koje se događaju u svijetu. Vojna obrazovna institucija ishodište je razvoja i napretka svake suvremene vojske,” istaknuo je načelnik Glavnog stožera OSRH general-pukovnik Tihomir Kundid

Tuđman" Ivo Lučić, zapovjednici grana i postrojbi OSRH, zamjenici i načelnici uprava, bivši zapovjednici HVU-a i drugi.

Čestitajući 33. obljetnicu Hrvatskog vojnog učilišta državni tajnik Hrg ponajprije je zahvalio svim djelatnicima HVU-a koji vode brigu o mladim ljudima – našoj budućnosti. "Vremena se brzo mijenjaju i moramo se još intenzivnije i jače pripremati, a pogotovo moramo još više brinuti o ljudima jer je bez njih sve drugo manje potrebno. Zato je Hrvatsko vojno učilište u ove 33 godine iznimno bitan čimbenik razvoja Hrvatske vojske," zaključio je Hrg.

General-pukovnik Tihomir Kundid naglasio je kako Hrvatsko vojno učilište već desetljećima obrazuje nebrojene generacije časnika i dočasnika što je nedvojben pokazatelj važnosti i odgovornosti koju HVU ima u procesu obrazovanja djelatnih vojnih osoba. "Vojno obrazovanje ne može počivati isključivo na tradiciji nego mora uključiti i inovaciju u izobrazbu, a ta inovacija mora pratiti dinamiku promjena koje se događaju u svijetu. Vojna obrazovna institucija ishodište je razvoja i napretka svake suvremene vojske", rekao je Kundid i dodao da vojna izobrazba nije samo prenošenje znanja o strategijama, doktrinama i taktikama nego je proces oblikovanja časnika i dočasnika koji će obnašati različite dužnosti tijekom svoje karijere.

U svojem obraćanju zapovjednik HVU-a general-bojnik Slaven Zdić iznio je sva postignuća koja su djelatnici i polaznici izobrazbi na HVU-u ostvarili ove godine čime su dokazali da je Hrvatsko vojno učilište iznimno kvalitetna obrazovna institucija. "Naš je prioritet ostvariti izvrsno obrazovane, obučene i ospozobljene pripadnike OSRH koji će znati odgovoriti svim izazovima koji se pred njih stavlju. Usmjereni smo jačanju i nastavku suradnje s drugim hrvatskim visokoobrazovnim insti-

Na Hrvatskom vojnom učilištu "Dr. Franjo Tuđman" na svim razinama izobrazbu trenutačno polazi 275 polaznika, od čega na slijedno rastućim izobrazbama 16 stranih polaznika i to iz BiH, Crne Gore, Kosova, Sjeverne Makedonije i Slovenije

tucijama, istraživačkim centrima i civilnim organizacijama i ustanovama kako bismo stvorili poticajno okruženje za razmjenu znanja i inovacija", rekao je zapovjednik te istaknuo kako HVU jest i mora ostati mjesto gdje se stvaraju vrhunski vode i vojni stručnjaci te formiraju časnici i dočasnici koji su jamac opstojnosti naše domovine. Na Hrvatskom vojnom učilištu "Dr. Franjo Tuđman" na svim razinama izobrazbu trenutačno polazi 275 polaznika, od čega na slijedno rastućim izobrazbama 16 stranih polaznika i to iz BiH, Crne Gore, Kosova, Sjeverne Makedonije i Slovenije.

HKoV

U varaždinskoj vojarni "7. gardijske brigade Puma" svečanim postrojavanjem pripadnika 2. oklopno-mehanizirane bojne Pume Gardijske oklopno-mehanizirane brigade obilježena je 32. obljetnica 7. gardijske brigade Puma i dan 2. OMB-a Pume

Izaslanik predsjednika Vlade RH ministar hrvatskih branitelja Tomo Medved čestitao je pripadnicima Puma kao i veteranima Domovinskog rata Dan 7. gbr Puma te istaknuo kako su tijekom Domovinskog rata Pume časno nosile stijeg svoje brigade. Zahvalio je za sve što su učinili, a promaknutim i nagrađenim pripadnicima 2. OMB Pume čestitao na zaslужenom uspjehu te ih pozvao da i dalje ulažu napore u daljnje razvijanje svojih sposobnosti

predsjednik Vlade i ministar hrvatskih branitelja Tomo Medved, izaslanik potpredsjednika Vlade i ministra obrane državni tajnik Drago Matanović, saborski zastupnik Siniša Jenkač, zapovjednik Hrvatske kopnene vojske general-bojnik Blaž Beretin, zapovjednik Gardijske oklopno-mehanizirane brigade brigadir Željko Marinov, predsjednik Udruge veterana "7. gardijske brigade Puma" Robert Puja te drugi civilni i vojni uzvanici i gosti.

Izaslanik predsjednika Republike Hrvatske i vrhovnog zapovjednika Oružanih snaga RH Marijan Mareković prenio je čestitke i pozdrave vrhovnog zapovjednika OSRH i predsjednika RH Zorana Milanovića.

Ministar hrvatskih branitelja Tomo Medved čestitao je pripadnicima Puma kao i veteranima Domovinskog rata Dan 7. gbr Puma te istaknuo kako su tijekom Domovinskog rata Pume časno nosile stijeg svoje brigade. Zahvalio je za sve što su učinili, a promaknutim i nagrađenim pripadnicima 2. OMB-a Pume čestitao na zaslужenom uspjehu te ih pozvao da i dalje ulažu napore u daljnje razvijanje svojih sposobnosti.

OBILJEŽENA 32. OBLJETNICA PUMA U VARAŽDINU

Tekst i foto: Dino Varošanec

Za sve poginule i nestale Pume tijekom Domovinskog rata u crkvi Dobrog Pastira u Varaždinu služena je sveta misa, a potom su u vojarni u kapelici sv. Jurja najviša državna izaslanstva, predstavnici županija i gradova, te učenici II. varaždinske gimnazije s profesorima i obitelji poginulih i nestalih položili vijence i zapalili svjeće. Uz predstavnike ratnih veteranu i invalida Domovinskog rata te obitelji poginulih i nestalih Puma, svečanosti su nazoočili izaslanik predsjednika Republike Hrvatske i vrhovnog zapovjednika Oružanih snaga RH general-pukovnik Marijan Mareković, izaslanik predsjednika Hrvatskog sabora saborski zastupnik Goran Kaniški, izaslanik predsjednika Vlade RH pot-

Zapovjednik 2. OMB-a Pume bojnik Krunoslav Slavinec na svečanosti je istaknuo: "Nastavljamo tradiciju pobjednika te dalje težimo svakodnevnom usavršavanju i usvajaju novih znanja i vještina."

Ususret obilježavanju obljetnice Puma, tijekom prosinca 2024. održana su natjecanja iz streljaštva, natjecanje za najspremnijeg pripadnika te plivačko natjecanje. Okupila su velik broj natjecatelja, a najboljima su uručene medalje i pehari. U streljaštvu je prvo mjesto osvojio razvodnik Marin Sraga, najbolji plivač u disciplini sprint na 100 metara bio je poručnik David Pejaković dok je prvo mjesto u plivanju u odori osvojio pozornik Vedran Grabovac. Ekipno natjecanje iz plivanja održano je u disciplini štafeta, a najbrži su bili pripadnici Zapovjedne satnije. Najviše pozornosti zaokupilo je natjecanje za najspremnijeg pripadnika i pripadnicu Puma gdje je kao najspremnija pripadnica briljirala poručnica Ivančica Krajačić koja je osvojila zlatnu medalju i pehar. Najspremniji pripadnik Puma bio je narednik Krunoslav Bošnjaković.

Jedan je od mojih prioriteta održavanje redovite komunikacije utemeljene na povjerenju sa svim kolegama. Za stjecanje povjerenja ključna je vjerodostojnost, a ona proizlazi iz našeg svakodnevnog rada, angažmana, predanosti i žrtve, rekao je zapovjednik KFOR-a general-bojnik Enrico Barduani

SNAŽNO SMO OPREMLJENI ZA RJEŠAVANJE VIŠESTRUKIH IZAZOVA

RAZGOVOR

GENERAL-BOJNIK

ENRICO
BARDUANI

ZAPOVJEDNIK KFOR-a

Tijekom posjeta naše redakcije pripadnicima 41. HRVCON-a u operaciji KFOR na Kosovu, koji su se u međuvremenu sretno vratili u domovinu, iskoristili smo prigodu i razgovarali sa zapovjednikom KFOR-a general-bojnikom Enricom Barduanim. Sa svoje nam je pozicije dao široku sliku situacije na Kosovu te istaknuo brojne važne uloge koje međunarodne snage imaju u očuvanju mira.

KOJI SU PRIMARNI CILJEVI KFOR-Α U OSIGURAVANJU STABILNOSTI NA KOSOVU I JESU LI SE S VREMENOM MIJENJALI?

Od svoje uspostave 1999., pod mandatom UN-a, na temelju Rezolucije 1244 Vijeća sigurnosti UN-a, KFOR u svakom trenutku nepristrano pridonosi sigurnom okruženju i slobodi kretanja svih ljudi i zajednica koje žive na Kosovu. Ciljevi naše misije nisu se tijekom godina mijenjali. Međutim, nakon što je poboljšano sigurnosno okruženje, NATO je postupno smanjio veličinu KFOR-a. KFOR je 1999. godine činilo oko 50 000 pripadnika, a danas ih je oko 4300, a neke su sigurnosne funkcije i odgovornosti prenesene na Kosovsku policiju. Nažalost, 2023. je, nakon rastućih napetosti koje su prerasle u ozbiljno nasilje, uključujući i ono prema našim pripadnicima, NATO odmah povećao svoju prisutnost na Kosovu za oko 1000 vojnika i ojačao svoj položaj, posebno na sjeveru i duž administrativne granice sa Srbijom. Bilo je to najveće pojačanje KFOR-a u zadnjem desetljeću. Riječ je o razboritim koracima, koji osiguravaju da imamo snage i sposobnosti potrebne za nastavak učinkovitog izvršavanja našeg mandata. KFOR blisko surađuje s Kosovskom policijom i EU-ovom misijom vladavine prava (EULEX) kako bi im pomogao u njihovim zadaćama sigurnosnih službi.

KAKO KFOR ODRŽAVA NEUTRALNOST I STJEĆE POVJERENJE MEĐU RAZLIČITIM ZAJEDNICAMA NA KOSOVU?

Put prema trajnoj sigurnosti diljem Kosova i regije oslanja se na konstruktivan dijalog i interakcije između lokalnih, regionalnih i međunarodnih dionika, entiteta i institucija. U tu svrhu ključno je suzdržati se od bilo kakve eskalirajuće retorike i jednostranih akcija koje bi mogle negativno utjecati na regionalnu stabilnost. Zato je jedan od mojih prioriteta održavanje redovite komunikacije utemeljene na povjerenju sa svim kolegama. Za stjecanje povjerenja ključna je vjerodostojnost, a ona proizlazi iz našeg svakodnevnog rada, angažmana, predanosti i žrtve.

RAZGOVARAO

Tomislav Vidaković

FOTO

KFOR

Tomislav Brandt

RAZGOVOR // GENERAL-BOJNIK ENRICO BARDUANI

ŠTO SMATRATE NAJVEĆIM IZAZOVIMA REGIONALNOJ STABILNOSTI I KAKO SE KFOR S NJIMA NOSI?

Zapadni Balkan strateški je važan za NATO. Primarna je zadaća KFOR-a održavanje mira, stabilnosti i sigurnosti na Kosovu. Time se pridonosi stabilnosti u cijeloj regiji

na dobrobit svih. Zato je, kao što sam rekao, iznimno važno izbjegavati jednostrane i nekoordinirane akcije koje bi mogle negativno utjecati na lokalnu i regionalnu sigurnost. Dobro smo opremljeni i spremni uhvatiti se ukoštač s bilo kojom situacijom koja može utjecati na sigurnosno okruženje i nastavljamo djelovati u suradnji s Kosovskom policijom i EULEX-om.

KAKO SE KFOR KOORDINIRA S DRUGIM MEĐUNARODnim ORGANIZACIJAMA, PRIMJERICE EU-OM I UN-OM, RADI POSTIZANJA ZAJEDNIČKIH CILJEVA?

KFOR djeluje u složenom okruženju, stoga su redovita komunikacija i koordinacija ključni za osiguranje trajne sigurnosti i postizanje regionalne stabilnosti za sve ljudе koji žive na Kosovu. U vezi s tim surađujemo s institucijama na Kosovu, tamošnjim sigurnosnim organizacijama, svim lokalnim zajednicama, srpskim oružanim snagama i međunarodnom zajednicom, uključujući Europsku uniju, Ujedinjene narode i Organizaciju za europsku sigurnost i suradnju.

KOJE JE VEĆE USPJEHE ODNOSNO POZITIVNE POMAKE KFOR POSTIGAO ZADNJIH GODINA?

Nemojmo zaboraviti da je, kao što sam već rekao, KFOR 1999. godine imao oko 50 000 pripadnika, a danas ih je oko 4300. To znači da se sigurnost s vremenom poboljšala, što je samo po sebi važno postignuće. Situacija je i dalje osjetljiva ne samo zbog izostanka bilo kakvog važnog napretka u dijalogu između Prištine i Beograda uz posredovanje EU-a – koji nastavljamo u potpunosti podržavati – nego i zbog nekih poduzetih jednostranih radnji s negativnim posljedicama za regionalnu stabilnost. S tim u vezi, KFOR je stalno prisutan diljem Kosova i dobro je pozicioniran za rješavanje svih sigurnosnih izazova

Imamo snage i sposobnosti potrebne za nastavak učinkovitog izvršavanja našeg mandata. KFOR blisko surađuje s Kosovskom policijom i EU-ovom misijom vladavine prava (EULEX) kako bi im pomogao u njihovim ulogama sigurnosnih službi

koji se mogu pojaviti, u skladu s našim dugogodišnjim mandatom. Izniman je uspjeh što vidimo koliko mogućnosti, u usporedbi s prijašnjima, imaju nove generacije na Kosovu, posebno u pogledu većeg pristupa obrazovanju i mogućnostima zapošljavanja. Nova generacija ima bitnu ulogu u održavanju mira i stabilnosti u regiji. Sudjelovanjem u civilnom društvu, politici i međukulturnim dijalozima pridonosi poticanju dijaloga među svim zajednicama, čime pomaže razvoju inkluzivnijeg i miroljubivijeg društva.

KAKO KFOR PRILAGOĐAVA SVOJE STRATEGIJE ZA SUOČAVANJE S PRIJETNJAMA U NASTAJANJU, POPUT KIBERNETIČKOG ILI HIBRIDNOG RATOVANJA?

Kibernetičke i hibridne prijetnje zabrinjavajuće su i KFOR je toga svjestan. Različiti čimbenici povećavaju ranjivost na hibridne prijetnje, uključujući suživot različitih etničkih grupa, duboko ukorijenjene napetosti kao i sveprisutan stupanj dezinformacija. Kao misija snažno smo opremljeni za rješavanje višestrukih izazova, oslanjajući se i na NATO i na nacionalna sredstva, koja nam omogućuju prikupljanje, dijeljenje i procjenu informacija kako bismo otkrili i suprotstavili se prijetnjama koje dolaze iz kibernetičke te hibridnih domena.

MOŽETE LI DETALJNIJE OBJASNITI ULOGU KFOR-Α U POTPORI SNAGAMA SIGURNOSTI NA KOSOVU I NJEGOV UTJECAJ NA SAMODOSTATNOST KOSOVΑ?

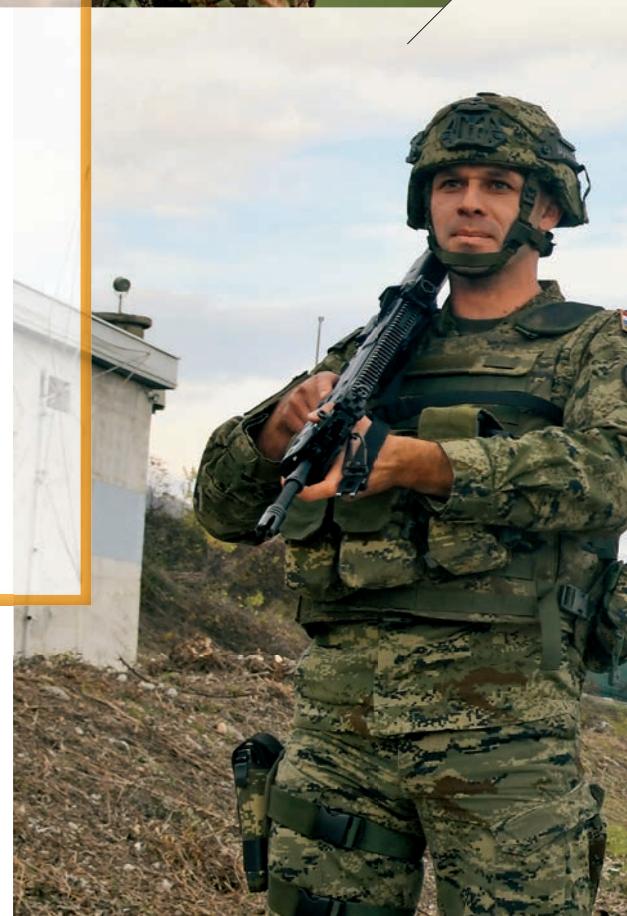
Prisutnost NATO-a na Kosovu artikulirana je kroz rad dva ju odvojenih, ali međusobno podupirućih entiteta: KFOR-a i NATO-ova Tima za savjetovanje i vezu (NALT). Od kolovoza 2016. godine NALT pruža potporu razvoju sigurnosnih organizacija na Kosovu, uključujući Kosovske sigurnosne snage, u skladu sa smjernicama Sjevernoatlantskog vijeća. To uključuje izgradnju kapaciteta, izobrazbu, koordinaciju obuke, uvijek u skladu sa svojim primarnim zadatkom – zaštitom civilnog stanovništva.

NATO-ov savjetodavni tim za vezu od kolovoza 2016. pruža potporu razvoju sigurnosnih organizacija na Kosovu, uključujući Kosovske sigurnosne snage, u skladu sa smjernicama Sjevernoatlantskog vijeća. To uključuje izgradnju kapaciteta, obrazovanje i koordinaciju obuke, uvijek u skladu sa svojim primarnim zadatkom – zaštitom civilnog stanovništva

RAZGOVOR // GENERAL-BOJNIK ENRICO BARDUANI

KAKVU ULOGU IMAJU ZAJEDNIČKE VJEŽBE U PRIPREMI POSTROJBI KFOR-Â I KAKO ONE POBOLJŠAVaju OPERATIVNU SPREMNOST?

Prije razmještaja nacionalno osoblje prolazi dnevne aktivnosti obuke o nizu scenarija kako bi se održao najviši stupanj operativne spremnosti i interoperabilnosti među različitim kontingentima kojima pridonose članice NATO-a i partnerske zemlje. Kad uđu u KFOR, svi oni redovito provode zajedničku i kombiniranu obuku među postrojbama, službama i komponentama kako bi se postigla interoperabilnost i osiguralo razumijevanje zajedničkih postupaka. Sve to pomaže i povećanju kohezije među doprinosima različitih nacija. Dodat ću da spremnost nije dovoljna. Svoje aktivnosti moramo obavljati predano, s osjećajem odgovornosti i, što je još važnije u ovako složenoj sredini, razumijevanjem lokalnih navika i tradicije. U konačnici, ovdje smo kako bismo nastavili pridonositi sigurnom okruženju na dobrobit svih zajednica.

Blisko surađujemo s institucijama na Kosovu, tamošnjim sigurnosnim organizacijama, svim lokalnim zajednicama, srpskim oružanim snagama i međunarodnom zajednicom, uključujući Europsku uniju, Ujedinjene narode i Organizaciju za europsku sigurnost i suradnju

Dobro smo opremljeni i spremni uhvatiti se ukoštač s bilo kojom situacijom koja može utjecati na sigurnosno okruženje i nastavljamo djelovati u suradnji s Kosovskom policijom i EULEX-om

Zapadni Balkan strateški je važan za NATO. Primarna je zadaća KFOR-a održavanje mira, stabilnosti i sigurnosti na Kosovu. Time se pridonosi stabilnosti u cijeloj regiji na dobrobit svih

Izniman je uspjeh što vidimo koliko mogućnosti, u usporedbi s prijašnjima, imaju nove generacije na Kosovu, posebno u pogledu većeg pristupa obrazovanju i mogućnostima zapošljavanja. Nova generacija ima bitnu ulogu u održavanju mira i stabilnosti u regiji. Sudjelovanjem u civilnom društvu, politici i međukulturnim dijalozima pridonosi poticanju dijaloga među svim zajednicama, čime pomaže razvoju inkluzivnijeg i miroljubivijeg društva

REPORTAŽA

SNAGA PRIČE ZA LAKU NOĆ

TEKST
Janja Marijanović
Šaravanja

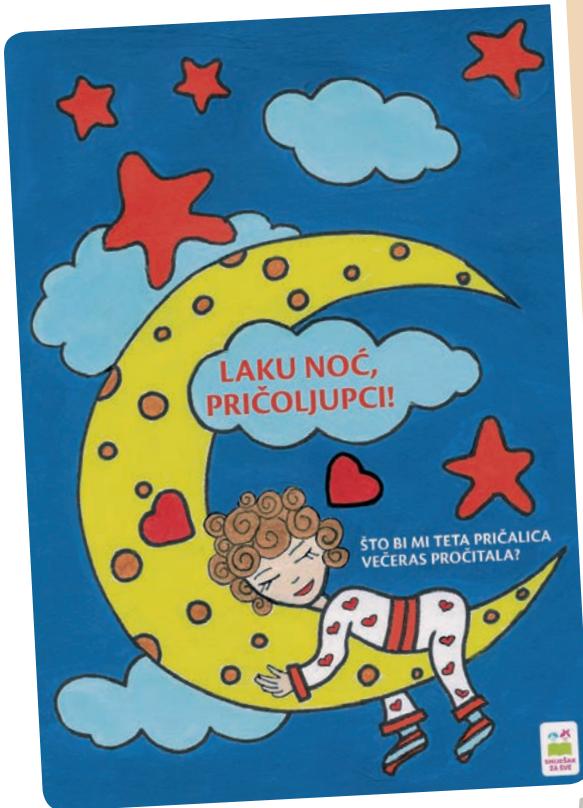
FOTO
Tomislav Brandt
privatna arhiva

U sklopu projekta Laku noć, pričoljupci udruge Smiješak za sve bojnica Ines Grossi jednom tjedno odlazi u bolnice i čitanjem priča olakšava djeci boravak, popravlja im raspoloženje i pruža im priliku da se, barem na trenutak, osjećaju radosno i urone u svijet mašte

Početkom prosinca obilježava se Međunarodni dan volontera, a među njima, koji svoje vrijeme nesobično daruju drugima, jesu i priпадnici Hrvatske vojske. U skladu s duhom adventa, Hrvatski vojnik u ovom broju donosi toplu priču o bojnici Ines Grossi, koja volontiranjem u udrugi Smiješak za sve uveseljava djecu i unosi dašak topline u njihove bolničke dane.

Bojница Ines Grossi u Hrvatskoj vojsci je od 2010. godine, a trenutačno polazi Zapovjedno-stožernu školu "Blago Zadro". Navigli smo viđati je u ulozi moderatorice na različitim svečanostima i obljetnicama u zagrebačkoj vojarni "1. gardijske brigade Tigrovi – Croatia", gdje je donedavno obnašala dužnost časnice za odnose s javnošću Zapovjedništva za potporu. Njezin ugodan i smiren glas nije prepoznatljiv samo vojsci nego i djeci u Klinici za dječje bolesti Zagreb u Klačevoj te u Klinici za pedijatriju KBC-a Sestre milosrdnice, gdje im jednom tjedno čita priče za laku noć. U sklopu projekta Laku noć, pričoljupci udruge Smiješak za sve svake večeri volonteri poput nje odlaze u bolnice i čitanjem priča olakšavaju djeci boravak, popravljaju im raspoloženje i pružaju im priliku da se, barem na trenutak, osjećaju radosno i urone u svijet mašte. Projekt usto promiče važnost čitanja od najranije dobi i širi svijest o važnosti volontiranja u zajednici. Riječ je o velikom timu – oko 170 volontera izmjenjuje se tijekom tjedna i svaku je večer angažirano njih 11, koji odlaze u različite bolnice. Bojница Grossi ističe kako je za uspješno vođenje projekta zasluga predsjednica Udruge Marijana Jergović, koja svojim nesobičnim radom i vizijom udrugu uspješno vodi od samih početaka. Ideja za uključivanje u udrugu Smiješak za sve javila se jedne večeri dok je Ines svojoj djeci kod kuće

REPORTAŽA

čitala priče za laku noć. "Pomislila sam na onu djecu koja noći provode sama u bolničkim sobama, često uplašena i željna nečije blizine. Ta me misao potaknula da se pridružim Udrzi i pokušam pružiti ono što je svakom djetetu potrebno – osmijeh, pažnju i trenutak bezbrižnosti", prisjeća se.

HUMANOST KAO UNIVERZALNI JEZIK

Ines Grossi dobro poznaje težinu bolničkog okruženja. Iskustvo koje je stekla kroz srednjoškolsko obrazovanje dalo joj je duboko razumijevanje uloge brige i empatije u procesu ozdravljenja. "Medicinske sestre srce su svakog odjela, oslonac pacijentima u najtežim trenucima. Iako nisam radila u struci, kroz bolničku praksu i obrazovanje spoznala sam koliko mala, ali iskrena gesta poput tople riječi, osmijeha ili trenutka pažnje može olakšati bol, donijeti utjehu i osnažiti volju za oporavkom", objašnjava Grossi, dodajući da te vrijednosti nosi sa sobom i danas. Vjeruje da humanost ostaje univerzalni jezik koji spaja ljudе bez obzira na okruženje. Ona u udruzi Smiješak za sve volontira svakog tjedna, a sat vremena koji volonteri provode čitajući

priče na pedijatrijskim odjelima za nju je mnogo više od samo jedne priče. "To je trenutak kad djeca zaboravljaju na svoje brige i povezuju se sa sobom, s drugima i sa svijetom maštice. Taj trenutak mijenja i nas volontere jer nam daje priliku da svjedočimo kako jednostavna radost može promijeniti nečiji dan, pa čak i život", ističe.

Volontiranje joj je i podsjetnik na važnost zajedništva i snage zajednice. "S kolegama volonterima dijelim trenutke inspiracije, podržavamo se i zajedno rastemo. Iako smo različitih profesija sve nas povezuje ista misija – širiti dobrobit i uljepšati svakodnevnicu onima koji su trenutačno najranjiviji, a to su djeca", govori nam Ines.

Kao majka dvojice sinova – od dvije i pet godina – bojnica Grossi svaki dan iznova uviđa koliko je čudesna moć priče i topline. Smatra kako njezinovo volontiranje nije samo dar drugima već i njezinoj obitelji. "Ovim angažmanom učim svoje sinove važnosti pomoći drugima i kako mala djela dobrote mogu donijeti velike promjene. Tako

"Na kraju dana znati da ste nekome uljepšali dan neprocjenjiv je osjećaj", ističe Ines. Vjeruje da svatko može naći vremena za volontiranje

Bojnicu Ines Grossi navikli smo viđati u ulozi moderatorice na različitim svečanostima i obljetnicama u zagrebačkoj vojarni "1. gardijske brigade Tigrovi – Croatia", gdje je donedavno obnašala dužnost časnice za odnose s javnošću Zapovjedništva za potporu

im pokazujem kako se humanost njeguje i kako svaki osmijeh koji podarimo postaje lanac koji čini svijet ljepšim", govori nam.

SVE JE STVAR PRIORITETA

Priznaje da često nailazi na pitanja prijatelja kako uspijeva naći vremena za volontiranje uzimajući u obzir da je majka dvojice malih dječaka i polazi Zapovjedno-stožernu školu. Njezin odgovor uvijek glasi: "Ako ja mogu, možete i vi. Sve je pitanje prioriteta i odluke da barem dio svojeg vremena posvetimo nečemu što ima dublji smisao." Volontiranje za Ines nije samo darivanje vremena već ulaganje u zajednicu i u osobni razvoj. I tijekom najtežih i najumornijih dana kaže da uvijek pronađe snage kako bi otišla u bolnicu i provela vrijeme s djecom. "Vjerujte, ništa vas ne može napuniti energijom i podići duh kao osmijeh i sreća bolesnog djeteta dok sluša priču", govori Ines. Ti trenuci, dodaje, podsjećaju je na prave životne vrijednosti i na to koliko je malo potrebno da nekome uljepšate dan, a za ener-

giju koju crpi iz djetetove sreće kaže da je snažnija od bilo kojeg umora.

"Na kraju dana znati da ste nekome uljepšali dan neprocjenjiv je osjećaj", ističe Ines. Vjeruje da svatko može naći vremena za volontiranje. Dovoljno je malo organizacije, velika želja i srce koje želi činiti dobro. "Postati volonter znači odbратiti humanost, širiti osmijehe i dokazati kako je svijet bolji kad jedni drugima pružamo ruku," govori nam te poručuje svima koji su umorni i nemaju vremena: "Ništa vas neće napuniti energijom kao osmijeh i sreća bolesnog djeteta kojem ste upravo vi uljepšali dan."

Ines je zahvalna što je dio ove predivne priče i projekta koji donosi radost i nadu, jer na kraju, kako kaže, ono što želimo ostaviti iza sebe jest trag humanosti, a to je u njezinu slučaju osmijeh na licu djeteta koje je razveselila pričom za laku noć.

O UDRUZI

Neprofitna udruga Smiješak za sve djeluje od 2013., trenutačno ima 170 volontera, a provedbu projekata započela je 2014. godine. Glavna joj je misija pružiti emocionalni i duhovni potporu najranjivijim skupinama društva čitanjem knjiga, šetnjama i druženjem. Cilj aktivnosti Udruge jest osvijestiti važnost volontiranja i potaknuti što više ljudi i korporacija da se uključe u volonterske programe.

U dva su navrata Borjana Soldo i Mirna Ambruš, profesorice engleskog jezika u Središtu za strane jezike, Odjel Osijek, provele u Gruziji četverodnevne radionice u sklopu NATO-ova programa DEEP. Po povratku u Hrvatsku podijelile su svoja iskustva o posjetu toj partnerskoj zemlji

SREDIŠTE ZA STRANE JEZIKE “KATARINA ZRINSKA” U GRUZIJI

MOŽETE LI NAM POBLIŽE OBJASNITI ŠTO JE PROGRAM DEEP, KOLIKO DUGO SE PROVODI, KOJI SU MU GLAVNI CILJEVI?

Unutar NATO-a još od 1966. godine postoji Bureau for International Language Coordination (BILC). To je savjetodavno tijelo NATO-a vezano uz standardizaciju jezične izobrazbe i testiranja u oružanim snagama članica NATO-a, Partnerstva za mir, Mediteranskog dijaloga i zemalja across the globe. BILC organizira i održava konferencije, seminare, radionice i stručne posjete u svrhu pružanja pomoći članicama i partnerskim zemljama prema funkcionalnim područjima.

DEEP (Defence Education Enhancement Programme) program je koji je osmislio NATO kako bi se sustavno pristupilo potpori i pomoći partnerskim zemljama u organiziranju i

RAZGOVARAO
Tomislav Vidaković
FOTO
SSJ

razvoju sustava vojne izobrazbe i obuke. Jedan je od važnih segmenta te izobrazbe poučavanje i testiranje engleskog jezika prema NATO-ovu standardu STANAG 6001. U zadnjih nekoliko godina potporu NATO-u u tom segmentu pruža BILC kroz različite oblike izobrazbe nastavnika i stručnjaka za testiranje na traženje partnerske zemlje. Aktivnosti BILC-a integralni su dio implementacije strateškog planiranja u NATO-u. Cilj je promicanje i jačanje interoperabilnosti među članicama NATO-a i partnerskim zemljama unapređivanjem standardizacije jezične izobrazbe i testiranja (STANAG 6001) i usklađivanja jezične politike.

KOLIKO JE PRIPADNIKA GRUZIJSKE VOJSKE POLAZILO TEČAJEVE? JESU LI SVI BILI ČASNICI ILI JE BILO I DOČASNICKA? JESU LI SVI NAPREDNI POZNATVATELJI ENGLESKOG JEZIKA?

Kolegica Borjana Soldo i ja, Mirna Ambruš, profesorice smo engleskog jezika u Središtu za strane jezike, Odjel Osijek. Održale smo dvije četverodnevne radionice u Gruziji. Prva radionica održana je u lipnju 2023., a tema bila Classroom Assessment and Formal Testing, u prijevodu: Ocjenjivanje i formalno testiranje. Druga radionica, Formative Assessment, odnosno Formativno ocjenjivanje, održana je u rujnu 2024. godine.

Obje su radionice održane na inicijativu i u koordinaciji s profesoricom Dubravkom Zupanec, savjetnicom pri projektu pomoći NATO-a Gruziji; te mr. sc. Irenom Prpić Đurić, ravnateljicom SSJ-a i predsjedavajućom BILC-a. Polaznici obiju radionica bili su kolege profesori engleskog jezika iz sustava škola gruzijskih oružanih snaga. Budući da su Oružane snage RH već prošle tranziciju u skladu s kriterijima NATO-a i STANAG-a vezano uz provedbu nastave i testiranje znanja stranih jezika, kolegica Soldo i ja podijelile smo na radionicama svoja iskustva u pripremi i provedbi testova postignuća za polaznike tečaja engleskog jezika u SSJ-u (prva radionica), te u pripremi i provedbi formativnih aktivnosti ocjenjivanja polaznika u nastavi engleskog jezika (druga radionica).

Osim o tim konkretnim temama, ono o čemu smo razgovarale s kolegama, ali i njihovim zapovjednikom tijekom našeg prvog posjeta Gruziji bilo je vezano uz organizaciju jezičnih tečajeva u Središtu za strane jezike u OSRH, njihovu trajanje i načinu podjele kandidata u skupine. Gruzijska strana imala je problema u tim segmentima u sklopu svojih tečajeva (predug tečajevi, neodgovarajući odabir kandidata po tečaju). Tijekom drugog dolaska veselilo nas je čuti da su se te stvari promijenile i da su primijenjene neke od naših preporuka.

GRUZIJCICI IZNIMNO MOTIVIRANI

HOĆETE LI SE VRAĆATI U GRUZIJU NA NOVE RADIONICE?

Poziv za novu radionicu u 2025. godini već postoji, postoji i moguća tema. Zasad još ne znamo hoće li se to dogoditi s obzirom na to da sljedeća godina donosi puno obveza vezanih uz BILC. Osim toga, u zadnje vrijeme svjedočimo pogoršanoj sigurnosnoj situaciji u Gruziji, što dovodi u pitanje ovakve aktivnosti.

KAKVO JE OPĆE ZNANJE ENGLESKOG JEZIKA MEĐU LJUDIMA S KOJIMA STE SE SUSRETALI?

Budući da smo se susretali s kolegama, jasno je da izvrsno poznaju engleski. I njihov zapovjednik, koji nije profesor, ima odlično znanje jer je bio na školovanju u inozemstvu. Međutim, ljudi koji su bili dio logistike, npr. vozači, nisu, nažalost, govorili engleski.

KAKO GRUZIJSKA VOJSKA GLEDA NA ČINJENICU DA IM ENGLESKI DOLAŽI PREDAVATI NETKO IZ HRVATSKE? KAKAV JE NJIHOV DOJAM O NAŠOJ ZEMLJI?

Domaćini su iznimno dobro prihvatali i nas i našu radionicu. I to ne samo naši kolege profesori nego i zapovjednici s kojima smo imali priliku razgovarati. Shvatili smo da možemo puno naučiti jedni od drugih i da naše

napredovanje ovisi o svakodnevnom ulaganju u svoje znanje, ali i o suradnji unutar kolektiva.

Gruzičci su iznimno gostoljubivi domaćini. Oba su puta nastojali da se osjećamo dobrodošle u njihovoj zemlji. Privatno su se organizirali i pokazali nam glavni grad Tbilisi, počastili nas večerom i vinom (Gruzija je pradomovina vina).

Isto tako, o Hrvatskoj imaju pozitivnu predožbu, iako uglavnom nisu nikad bili. Nisu propustili spomenuti što znaju o našoj zemlji i pritom su uglavnom najčešće poveznice bili naši sportaši i Jadranovo more.

KAKO IZGLEDA ŽIVOT U GRUZIJI? JESTE LI IMALE PRILIKU MALO UPOZNATI ZEMLJU I LJUDE?

Gruziju smo upoznale isključivo kroz glavni grad Tbilisi i njegove stanovnike. Tbilisi je velik grad, metropola, i zaista je poseban. Imo prelijep centar, pun idiličnih ulica s prekrasno uređenim restoranima koji nude lokalnu i svjetsku kuhinju, s modernom i tradicionalnom arhitekturom, širokim bulvarima, znamenitostima, hotelima, trgovačkim centrima... Istodobno, nedaleko od toga nalaze se neodržavane ulice i zgrade, kao da niste u istom gradu. U svakom slučaju, grad je mješavina istoka i zapada, mjesto susreta različitih kultura.

Međutim, ljudi su, kako sam već rekla, iznimno gostoljubivi i čovjek se osjeća dobro i sigurno u njihovu gradu.

IVO JE BIO VAŠ DRUGI POSJET. U USPOREDBI S PRVIM, VIDITE LI NEKE PROMJENE U VEZI S POSLOM KOJI OBAVLJATE, ALI I OPĆENITO, ŠTO SE TIČE ŽIVOTA?

Pozitivne promjene u poslovnom segmentu dogodile su se nakon naše prve radionice, i to nas veseli. Lijepo je kad možemo nekomu pomoći svojim iskustvom. Život ljudi u Tbilisiju nije se promijenio u ovih godinu dana, ali to je i kratko vrijeme. Vidjet ćemo hoće li se promijeniti u godinama koje dolaze.

Višenamjenski borbeni avion pete generacije s V/STOL odlikama prvotno je razvijen za brodove ravnih paluba američkih marinaca te stranih ratnih mornarica. No, ratovi koji se vode pokazuju da su sve aktualnije mogućnosti njegova korištenja u zemljama s malim brojem klasičnih zrakoplovnih baza, kao i u otočnim zemljama

TEKST
Mario Galić

PREDNOSTI

Najnovija iskustva i saznanja iz žarišta svjetskih sukoba pokazuju da američki višenamjenski borbeni avion pete generacije F-35B nije avion samo za velike jurišno-desantne brodove, nosače zrakoplova ili otočne zemlje, nego i da može biti jako dobro rješenje za ratna zrakoplovstva malih zemalja. Naime, sa sposobnošću okomitog i kratkog polijetanja i slijetanja (Vertical / Short Takeoff and Landing) teoretski omogućava disperziranje aviona po cijelom državnom teritoriju, daleko od zrakoplovnih baza. Koliko je to bitno, najbolje je pokazao iranski raketni

napad na Izrael 1. listopada 2024. Tad je tridesetak balističkih projektila pogodilo Nevatim, najvažniju bazu izraelskog zrakoplovstva. Izraelsko zrakoplovstvo spriječilo je gubitke onđe smještenih zrakoplova, a jedna je od teorija da ih je prije napada podiglo u zrak i poslalo nad istočno Sredozemlje. No činjenica je da izraelsko zrakoplovstvo u bazi Nevatim ima smještene avione F-35I Adir (izraelska inačica F-35A, dakle, bez V/STOL sposobnosti), te velik broj drugih zrakoplova. To znači da je baza jedan od potencijalno najsplativijih ciljeva u Izraelu. S veličinom državnog teri-

torija od samo 20 770 km², izraelsko zrakoplovstvo i nema posebno velikih mogućnosti razmještanja tih aviona u druge baze jer su one još ugroženije od mogućih napada ne samo iz Irana već i iz Libanona te Sirije.

Ako izraelsko zrakoplovstvo ima takve probleme, a tamošnja je protuzračna i protubalistička obrana najbolja na svijetu, kakve bi probleme mogla imati ratna zrakoplovstva drugih malih zemalja, s vrlo slabom ili nikakvom protuzračnom obranom? Nedavna iskustva ne samo Izraela nego i Ukrajine i Rusije pokazala su kako se zrakoplovne baze mogu lako naći na

AVIONA F-35B

Foto: U.S. Marine Corps / Sgt. Jackson Ricker

udaru kamikaza dronova, krstarećih i balističkih projektila. Pritom treba naglasiti da Ukrajina, sa 603 500 km² državnog teritorija, ne spada u male zemlje. Usprkos tome, ruski napadi na ukrajinske zrakoplovne baze često su vrlo ubojiti.

DISPERZIJA PO UZLETIŠTIMA

Zemlje s manje od 100 000 km² državnog teritorija i bez strateške dubine jako su osjetljive na takve udare. Posebice zrakoplovne baze, koje se u pravilu nađu prve na udaru. Jedna je od važnijih mjera disperzija borbenih zrakoplova na što više uzletišta te ra-

Zrakoplovni tehničari rade na avionima F-35B na amfibijsko-jurišnom brodu USS Tripoli na Filipinskom moru 13. lipnja 2022. Kupci tog aviona dobivaju svestran borbeni stroj, ali uz visoku cijenu te kompleksno održavanje

čunica da neće sva biti pogodjena. Suvremeni višenamjenski borbeni zrakoplovi trebaju duge uzletno-sletne staze koje se ne mogu sakriti pa se tako ne mogu sakriti ni uzletišta. Osim ako avioni ne trebaju duge uzletno-sletne staze jer mogu okomito polijetati i slijetati. Jedini višenamjenski borbeni avion s takvim odlikama dostupan na tržištu je F-35B Lightning II.

F-35B danas je odličan izvozni proizvod. Osim Marinskog korpusa SAD-a, koji je primarni kupac, prodan je Italiji, Ujedinjenoj Kraljevini, Japanu i Singapuru. Prve tri zemlje uglavnom ga koriste ili će ga koristiti na svojim velikim jurišno-desantnim brodovima ili nosačima zrakoplova koji nemaju katapult. To vrijedi i za Japan, no on računa na taj avion na mnoštву svojih malih otoka. Kao najnoviji kupac, Singapur je primjer male zemlje kojoj je takav avion izvrsno rješenje. Zanimljivo je da je u samom početku razvoja bilo

RATNO ZRAKOPLOVSTVO

puno dvojbi oko potrebe za takvim avionom. Bilo je čak i poziva da se razvoj obustavi.

Razvoj svih triju izvedenica novog jednomotornog višenamjenskog borbenog aviona pете generacije Amerikanci su započeli 1994. unutar programa Joint Advanced Strike Technology (JAST), nakon što su propali programi ratnog zrakoplovstva Multi-Role Fighter i mornarice Advanced Attack/Fighter. Smatralo se da će uporaba sustava s računalnim nadzorom leta (*fly-by-wire*) i napredna aerodinamička rješenja omogućiti da se na jednkoj osnovi, uz prihvativljiv trošak, razvije najnapredniji višenamjenski avion. To bi vjerojatno tako i bilo da marinci nisu zatražili da se unutar programa JAST razvije i zamjena za njihove jurišnike AV-8B Harrier II. Marinci su zahtijevali da njihova izvedenica ima sve borbene odlike kao i druge dvije. Uz dodatnu *sitnicu* – mogućnost okomitog polijetanja i slijetanja.

KORPUS U OPASNOSTI

JAST program pokrenut je tri godine nakon raspada SSSR-a, točno u trenutku početka snažnog smanjenja vojnih izdataka. Odjednom je razvoj izvedenice s mogućnošću okomitog polijetanja i slijetanja postao iznimno bitan za Marinski korpus. Naime, mnogi su, kako bi se maksimalno smanjila proračunska davanja, predlagali da marinci više ne budu samostalna grana te da se pripoje mornarici.

Prizor s testiranja radnji polijetanja i slijetanja aviona F-35B na britanskom nosaču zrakoplova HMS Prince of Wales 20. veljače 2024. tijekom NATO-ove vježbe Steadfast Defender

Izraelski piloti fotografirani ispred aviona F-35I Adir nakon operacije Ispružena ruka (Outstretched Arm) u lipnju 2024. tijekom koje su bombardirani ciljevi u Jemenu. Iako je površinom mala država, Izrael još ne razmišlja o kupnji V/STOL inačice F-35B

Foto: Israel Defense Forces

Za to su imali jako dobre argumente. Uz ostalo, činjenicu da dio višenamjenskih borbenih aviona F/A-18 Hornet koji pripada marincima djeluje s nosača zrakoplova. Još jedan zanimljiv argument bio je da Američka ratna mornarica nema jurišne helikoptere, a marinci imaju AH-1 Super Cobre. One bi mornarici jako dobro došle kao dodatna zaštita brodova u priobalnim vodama. Marinci usto rabe velike transportne helikoptere CH-53 Sea Stallion, koji bi mornarici izvrsno poslužili za opskrbu brodova. Tadašnji izračuni pokazivali su da bi se pripajanjem marinaca ratnoj mornarici moglo uštedjeti stotine milijuna dolara godišnje samo na razini logistike. Tako je pitanje razvoja novog borbenog aviona s mogućnošću okomitog polijetanja i slijetanja, koji će djelovati s velikih desantnih brodova Marinskog korpusa, postalo pitanje njegova opstanka kao samostalne grane.

Lobiranje je ocito bilo dovoljno snažno. Zahtjevi za novi borbeni avion čak su stavljali naglasak na razvoj V/STOL izvedenice. U međuvremenu je JAST postao program Joint Strike Fighter (JSF). Između četiri ponude, 16. studenog 1996. odabранa su one Lockheed Martina i Boeингa. Lockheed Martinov prijedlog X-35 uvelike se temeljio na tehnologijama razvijenim za F-22 pa je otpočetka bio favorit. Boeingov je prijedlog X-32 nalikovao na golemu bačvu s krilima i nitko nije očekivao da će on pobijediti. Tako je i bilo: pobjednik je objavljen 26. listopada 2001. i to je bio X-35.

Iako se očekivao brz dovršetak razvoja i početak serijske proizvodnje, ništa nije išlo po planu. Danas praktički niti jedan izvor ne navodi da je razvoj pokrenut s idejom da će potencijalni kupci moći birati između dva motora. Uz sadašnji Pratt & Whitney F135, kupci su trebali imati i opciju motora F136, koji su zajednički razvijali General Electric i Rolls-Royce. I F135 i F136 imali su probleme tijekom razvoja, što je dovelo do povećanja troškova. Iako je po mnogim odlikama F136 bio bolji od F135, Pratt & Whitney imao je puno snažnije veze s Pentagonom i ratnim zrakoplovstvom. Naime, njegovi su motori već bili ugrađeni u većinu američkih borbenih aviona,

Foto: UK MOD Crown copyright 2024 / A51 Amber Mayall / RAF

uključujući i F-22. Tako je državno financiranje razvoja F136 prekinuto. Ubrzo se to pokazalo vrlo lošom odlukom jer je razvoj F135 zapao u velike probleme. Iako je prvi serijski primjerak motora isporučen 2009. godine, problemi su prouzročili konstantno odgađanje uporabe, uz povećanje cijene. Razvoj motora, ili bolje rečeno otklanjanje nedostataka, još uvijek traje. Stoga je jasno zašto se F135 smatra jednom od najslabijih točaka aviona F-35.

TEŠKO DO ODLIKA

F-35B ušao je u ograničenu operativnu uporabu u srpnju 2015. Iako ima odlike i okomitog i kratkog polijetanja i slijeganja, okomito polijetanje u pravilu se ne rabi. Razlog je što je polijetanje s kratkim zatrčavanjem puno sigurnije nego okomito. Omogućava usto nešto veću nosivost aviona, iako to kod F-35B nije presudno.

F-35B američkih marinaca rabi se s velikih desantnih brodova klase America i Wasp s ravnom/letnom palubom. Japanska ratna mornarica testirala ih je na svojim donedavnim no-

Američki F-35B na palubi japanskog lakoš nosača zrakoplova JS Kaga. Japan još nije počeo dobivati te avione, ali osim na brodovima, mogao bi ih rabiti i na svojim mnogobrojnim otocima

Foto: U.S. Navy / Darin Russell

Foto: The Presidential Office of Ukraine

Postrojenja u kojima se proizvodi ukrajinsko lutajuće streljivo Peklo

UKRAJINSKI PAKAO

Činjenica da ruska vojska balističkim i krstarećim projektilima može napadati ukrajinske zrakoplovne baze nije neko iznenađenje.

Puno je veće iznenađenje da ukrajinska vojska može relativno jednostavnim besposadnim letjelicama uspješno napadati ruske zrakoplovne baze. Neke udaljene stotinama kilometara od Ukrajine. Situacija bi se za Ruse uskoro mogla znatno pogoršati ako se pokaže da je najnoviji ukrajinski krstareći projektil Peklo (pakaо) zaista spremан za borbenu uporabu. Navodno je prije službenog prikazivanja pet puta borbeno djelovao. Ukrainski izvori tvrde da Peklo pogonjen malim mlaznim motorom ima krstareću brzinu od 700 km/h i domet od 700 kilometara. Što znači da cilj na krajnjem dometu može doseći za samo jedan sat. Zasad je najveća nepoznаница snaga bojne glave. Većina procjena tvrdi da nije veća od 50 kilograma, što znači da ima ograničenu razornu moć. Međutim, tih 50 kg odnosi se na maksimalni domet. Za ciljeve koji su puno bliže moguće je da se bojna glava znatno poveća. Bez obzira na veličinu bojne glave, istodoban napad desetak projektila Peklo na bilo koju zrakoplovnu bazu nanio bi golemu štetu zrakoplovima i infrastrukturi. Ruski PZO nije se dosad pokazao posebno učinkovitim ni protiv borbenih besposadnih letjelica koje su letjele dvostruko manjom brzinom pa će protiv vrlo brzog Pekla imati još veće muke.

sačima helikoptera, a sada nosačima zrakoplova klase Kaga. S njih polijeću bez pomoći skakaonice. Britanska i talijanska mornarica na brodovima s kojih djeluju F-35B rabi skakaonice, koje se nalaze na samom pramcu te se radi o, kako im naziv kaže, zakošenom dijelu palube. Tako britanski nosači

Foto: U.S. Navy / Seaman Apprentice Jeadan Andre

klase Queen Elizabeth na pramcu imaju skakaonicu zakošenu pod kutom od 13 stupnjeva, što je optimalno za uporabu F-35B. U svakom slučaju, kako svakodnevno dokazuju brodovi američkih marinaca, F-35B uspješno djeluje i bez skakaonice. Za uspješno polijetanje F-35B s punim spremnicima goriva i naoružanjem u trupu potrebno je manje od 140 metara *zatrčavanja*.

Kako bi se ostvarila mogućnost okomitog polijetanja i slijetanja, F-35B puno je složeniji avion od F-35A i F-35C. Zapravo im je nalik samo izgledom, a razlikuje se u čak 80 posto dijelova. Jednaka im je samo avionika. Postići V/STOL odlike jako je teško. To je, barem kao operativni avion u punom smislu riječi, prije Lightninga uspio samo britansko-američki Harrier. Njemu tu sposobnost daju četiri pomicne mlaznice motora na bokovima aviona. Međutim, pred projektantima F-35B bila je zadaća da avion bude u svemu napredniji, uz ostalo da ima *stealth* značajke, veću nosivost te bolje letne mogućnosti, uključujući nadzvučnu brzinu. Zanimljivo je da su u razvoju

F-35B okomito slijeće na amfibijsko-jurišni brod USS America 13. srpnja 2024. na Filipinskom moru. Sposobnosti aviona jedinstvene su u svijetu

primjenili i iskustva koja su im 1990-ih prenijeli inženjeri iz ruske tvrtke Jakovljev. Oni su 1980-ih za sovjetsku mornaricu razvili višenamjenski V/STOL borbeni avion Jak-141 (Jak-41M) i došli do nekoliko prototipnih primjeraka. Za ključnu stvar, okomiti potisak, taj avion zakretao je mlaznicu glavnog motora i tome dodao snagu dvaju manjih turbomlaznih motorâ. Inženjeri Lockheed Martina i suradnika su na F-35B također primjenili zakretanje glavne mlaznice, no umjesto dvaju malih turbomlaznih motora dodali su veliku zračnu turbinu. Doduše, to je žrtvovalo prostor za gorivo, pa F-35B može kraće biti u zraku od ostalih dviju inačica F-35. Usto, F-35B u krilima ima i po jednu mlaznicu, koje služe za upravljanje

Dva talijanska aviona F-35B i jedan Harrier vježbaju na nosaču zrakoplova ITS Cavour

Foto: Ministero della Difesa / Marina Militare

RATNO ZRAKOPLOVSTVO

avionom po nagibu. Zrak za njihov rad dolazi iz kompresora motora. Postupci polijetanja i slijetanja automatizirani su, što pilotima uvelike olakšava rad, posebno pri slijetanju na brodove. Automatizacija uvelike olakšava i slijetanje prijakom vjetru i vrlo slaboj vidljivosti.

JAPANSKI PRIMJER

Marinski korpus SAD-a te ratne mornarice Ujedinjene Kraljevine i Italije namjeravaju rabiti F-35B isključivo s brodova s ravnom palubom. Međutim, japanska mornarica i singapsko zrakoplovstvo imaju ponešto drugačije planove.

Japan je trenutačno najveći strani kupac Lightninga II. Uz 105 primjeraka F-35A, njegovo je Ministarstvo obrane naručilo i 42 letjelice F-35B. Svaki od dva laka nosača zrakoplova klase Izumo (Japan ih je označio kao višenamjenske razarače) dobit će po 12 aviona. Dio će se koristiti za obuku pilota. Međutim, dio bi po najavama tamošnjih medija trebao biti raspoređen po isturenum japanskim otocima. Japan je otočna država koja se sastoji od četiri velika i mnoštva manjih otoka. Donedavni službeni brojevi govorili su o 6852, ali sad su se povećali na čak 14 125 otoka! Od toga je čak 260 naseljeno. Mnogi od naseljenih i nenaseljenih otoka nalaze se stotinama nautičkih milja daleko od četiri najveća otoka. Tako otočje Jajama, koje se sastoji od 23 otoka i dio je arhipelaga Rjukju, ima malo manje od 54 tisuće stanovnika. S jedne strane, nalazi se ni 200 kilometara od otoka Tajvana, no čak tisuću kilometara od otoka Kjušua.

Velika većina naseljenih otoka, pa čak i neki nenaseljeni, ima mala uzletišta ili barem helidrome. Premali su da s njih djeluju avioni Mitsubishi F-2, F-15/DJ Eagle i F-35A Lightning II, ali dostatno veliki za djelovanje F-35B.

Admiralitetu Japana jasno je da dva laka nosača klase Izumo nikako nisu dovoljna da se pokrije cijela zona djelovanja ratne mornarice. Posebno nisu dovoljna kad se uzme u obzir naglo jačanje kineske mornarice, koja u operativnoj uporabi već ima dva nosača zrakoplova, te treći koji je u fazi maritimnih testiranja. Doduše, nosači Liaoning i Shandong s borbenim avionima koji su im trenutačno na palubi ne čine posebno veliku razliku. Njihovu temeljnu borbenu moć čine posebno veliku razliku. Njihovu temeljnu borbenu moć čine posebno veliku razliku. Njihovu temeljnu borbenu moć čine posebno veliku razliku.

Vrlo zanimljivo društvo fotografirano tijekom indijsko-talijanske vježbe u Indijskom oceanu u listopadu 2024.: talijanski palubni avioni Harrier i F-35B s nosača ITS Cavour te indijski palubni avioni MiG-29K s nosača INS Vikramaditya

inačica ionako ne posebno uspjelog sovjetskog aviona Su-33.

NOSAČ NOVE RAZINE

Međutim, najnoviji nosač Fujian, koji je porinut 17. lipnja 2022. te je intenzivno testiran od svibnja 2024., sasvim je nova razina. Osim što je osjetno veći od prethodnika (85 tisuća tona punе istisnine prema 70 tisuća tona) i konceptualno je znatno napredniji. Dok prva dva kineska nosača zrakoplova rabe skakaonicu na pramcu, Fujian ima tri napredna elektromagnetska katapulte. Ti će katapulti omogućiti polijetanje borbenih aviona pri maksimalnoj masi, što znači najveću moguću količinu goriva uz najveću količinu oružja. Prilikom uporabe skakaonice uvijek se mora raditi kompromis između količine goriva i mase oružja. Tri elektromagnetska katapulte donijet će i mogućnost uporabe palubnog letećeg radara. I tu treba uzeti u obzir manje poznatu činjenicu da su u suvremenom ratovanju leteći radari najvažniji avioni, koji donose prednost ne samo u zraku već i na zemlji. Stoga će mogućnost njihove uporabe znatno povećati borbene odlike kineske mornarice. Vjesti iz Kine tvrde da je razvoj prvog kineskog palubnog letećeg radara KJ-600 pri kraju, te se obavljaju zadnja testiranja slijetanja s aresterima i polijetanja s pomoću katapulte. Pokretan dvama turboeljsnim motorima, dimenzijama je jako nalik američkom letećem radaru E-2 Hawkeye. S obzirom na namjenu, to je i razumljivo. Navodno se na hrptu nalazi antena AESA radara koji ima odlike jednake kao i američki radar AN/APY-9. To je sasvim sigurno pretjerana tvrdnja. Ako kineski radar ima i za trećinu slabije odlike od američkog, još uvijek se radi o jako moćnom sustavu za nadzor zračnog prostora i morske površine.

Osim toga, letnu skupinu Fujiana, uz spomenute J-15T (izvedenica za polijetanje s pomoću katapulte), činiće i najnoviji proizvod kineske vojnozrakoplovne industrije – J-35. Borbeni avion pete generacije više-manje je vjerna kopija američkog F-35. Barem po izgledu. Najveća je razlika u tome što F-35 ima jedan, a J-35 dva motora.

Foto: Ministero della Difesa / Marina Militare

RATNO ZRAKOPLOVSTVO

Razlog je u tome što kineska zrakoplovna industrija u području izrade mlažnih motora još uvijek kasni za američkom, možda i nekoliko desetljeća. Doduše, na palubnim avionima uporaba dvaju motora smatra se prednošću, a ne nedostatkom. Ponajviše je stvar u povećanju sigurnosti zbog kvara ili oštećenja. I Američka ratna mornarica preferira dvomotorce, ali u slučaju Lightninga II nije imala izbora.

DOMETI RADARA

Motori ionako nisu odlučujući za prednost kod modernih borbenih aviona, već ugrađena avionika. Prije svega radar. Najvažniji dio avionike svih triju izvedenica Lightninga II jest AESA radar AN/APG-81 tvrtke Northrop Grumman Electronic Systems. Riječ je o svestranom sustavu koji standardno otkriva i prati ciljeve u zraku i na zemlji, ali i identificira ciljeve po radarskom odrazu. Isto tako, sposoban je za električno izvidanje i djelovanje, te komunikaciju na UHF frekvencijama. O dometu motrenja tog radara nema službenih podataka, a procjene govore o više stotina kilometara za cilj veličine lovačkog aviona. Izraelski vojni izvori tvrde da njihovi F-35I Adir s tim radarem vide cijeli Bliski istok. Zanimljivo je da Northrop Grumman danas za F-35 razvija još napredniji radar AN/APG-85.

Kineski izvori tvrde da je J-35 opremljen AESA radarem KJL-7A koji je po odlikama identičan AN/APG-81, no skeptici će reći da bi to mogla biti njihova lijepa želja ili propaganda. Uobičajena je praksa da kineski (i ruski) otvoreni izvori donose ne-realne procjene vrijednosti njihovih borbenih sustava, koje se onda u operativnim uvjetima vrlo brzo počazu lažnim.

Bez obzira na to, nosač Fujian će, kad postane operativan, znatno promijeniti odnos snaga u zapadnom dijelu Tihog oceana. Najveća mu je mana što nema nuklearni pogon pa mu je znatno ograničena autonomija djelovanja. S druge strane, odabir klasičnog parnog pogona pokazuje da Fujian nije ni namijenjen za djelovanje na svjetskim oceanima, već najvjerojatnije u vodama Istočnokineskog i Južnokine-

**F-35B
Lightning II iz
sastava Marinskog
korpusa SAD-a
poljeće 18.
rujna 2024.
s amfibijsko-
-jurišnog broda
USS Boxer. Avion
je bio u prvom
redu namijenjen
tim plovilima**

skog mora. Ili da budemo precizniji, u blizini Tajvana. Pri takvom odnosu snaga, japanska mornarica s dva laka nosača klase Izumo nije ravnopravna. Međutim, ako se avioni F-35B rasporede na isturene japanske otoke koji se pružaju od južnih dijelova Japana pa sve do blizine Tajvana, dobit će znatno veću zonu djelovanja. Pritom bi ti F-35B s isturenih otoka mogli pružati učinkovitu zaštitu japanskim ratnim brodovima, počevši od ophodnih navиše. Zapravo bi se F-35B i ratni brodovi mogli nadopunjavati u zaštiti. Prenamjena dvaju nosača helikoptera u lake nosače zrakoplova više je mjera iz nužde nego cjelovito rješenje.

SINGAPURSKI PRIMJER

Najnoviji je kupac F-35B grad-država Singapur. Površine tek 735,6 km² (za usporedbu, otok Cres ima 405,7 km²) Singapur praktički nema dubinu teritorija. Međutim, kako broj stanovnika prelazi šest milijuna, ima vrlo veliku gustoću naseljenosti. Sve to jako otežava pripreme za obranu. Usprkos tomu, tamošnje se oružane snage ubrajaju u najbolje opremljene u Aziji. Posebno ratna mornarica i ratno zrakoplovstvo.

S obzirom na veličinu državnog teritorija i broj stanovnika, ratno zrakoplovstvo po snazi je usporedivo jedino s izraelskim. Tako se u arsenalu singapurskog zrakoplovstva nalaze višenamjenski borbeni avioni F-15SG Strike Eagle (40 primjeraka) i F-16C/D/F Fighting Falcon (59 primjeraka). Naručeno je i osam klasičnih Lightninga – F-35A. Međutim, naručeno je i 12 aviona F-35B. Zašto je to važno? Zato što singapska mornarica ne posjeduje brod s kojeg

F-35B daje singapurskom zrakoplovstvu mnoge prednosti. S obzirom na to da ne mora koristiti duge uzletno-sletne staze, može djelovati iz zrakoplovnih baza u kojima su one oštećene ili potpuno onesposobljene. Negdje u zrakoplovnoj bazi, pa makar na rulnici ili stajanci, naći će se potrebnih 140 metara za polijetanje. Za slijetanje ionako treba površina kakva je potrebna helikopteru.

Još je važnije što F-35B omogućava djelovanje i s drugih uzletišta, kao što su gradske avenije. Teoretski je moguće F-35B smjestiti u podzemne garaže velikih zgrada te djelovati njima s gradskih ulica. Ili iz sportskih dvorana, pa čak i velikih trgovačkih centara. Opet, 140 metara ravног dijela gradske avenije s dvije ili tri trake negdje će se naći. Ili velikog parkirališta.

BIT ĆE JOŠ NARUDŽBI?

U nabrajanju odlika aviona F-35B treba imati na umu da je F-35 Lightning II, uz F-22 Raptor, najspoborniji borbeni avion na svijetu. U lovačkoj konfiguraciji u spremnicima unutar trupa može ponijeti šest projektila zrak-zrak AIM-120 AMRAAM. Teoretski, 12 singapurskih F-35B može odjednom ponijeti 72 AMRAAM-a. Nije baš da neko ratno zrakoplovstvo u okruženju ima dostatno borbenih aviona da se tomu suprotstavi.

Ministarstvo obrane Singapura zasad je naručilo 12 aviona F-35B i osam F-35A. Bit će zanimljivo vidjeti kako će se odvijati daljnje narudžbe s obzirom na to da se sve većem broju singapurskih F-15 i F-16 bliži kraj vijeka uporabe.

F-35B trenutačno je jedini višenamjenski borbeni avion na svijetu s V/STOL odlikama. Činjenica da je pri tom i borbeni avion pete generacije samo dodatno naglašava tu jedinstvenu odliku. Izvorno razvijen za uporabu s brodova, vrlo brzo bi se mogao naći u naoružanju mnogih ratnih zrakoplovstava. Nabavu koči visoka cijena, koja uvelike prelazi 100 milijuna dolara po avionu, te vrlo složen sustav održavanja. Ipak, iskustva iz rata u Ukrajini i na Bliskom istoku donose mu još jedan plus, jer pokazuju koliko su zrakoplovne baze ranjive.

Foto: US Marine Corps photo / Cpl Joseph Helms

bi F-35B mogli djelovati. Nije poznato ni da je za skoru budućnost planirana njegova nabava.

Svi singapurski F-15SG nalaze se u jednoj zrakoplovnoj bazi – Paya Lebar. Koja se, razumljivo, nalazi u središtu grada. Gotovo svi F-16 nalaze se u zrakoplovnoj bazi Tengah Air, u zapadnom dijelu Singapura. Obje su baze ni deset kilometara udaljene od granice. Zbog vrlo malog državnog teritorija, opcija izmještanja aviona na pomoćna uzletišta nije velika. Zapravo je nikakva.

U takvim se uvjetima kao najbolja mogućnost nametnula kupnja višenamjenskog borbenog aviona s VTOVL/STOVL odlikama. Stoga je F-35B idealan odabir za Singapur. Najveći je nedostatak F-35B dolet – borbeni polumjer djelovanja od relativno mala 833 km. Međutim, to u slučaju Singapura nije nikakav nedostatak.

Foto: UK MOD / Crown copyright 2022 / AS1 Ryan Murray RAF

Singapski F-16D Block 52 fotografiran na međunarodnoj vježbi Pitch Black u kolovozu 2022. godine. Tom zrakoplovstvu uskoro stižu isporuke aviona F-35B, koji smatra idealnim za svoj teritorij male površine

VOJNA POVIJEST

Razvoj rimske vojne sile različito se odvijao u pojedinim povijesnim razdobljima. Imao je velike oscilacije, uspone i padove kao rijetko koja vojska Starog svijeta

TEKST
Marinko Ogorec

VOJSKE STAROG VIJEKA: RIM

Najstarija povijest Rima isprepletena je legendama i mitovima, zbog čega je vrlo teško razlučiti vjerodostojne činjenice. Pod tim razdobljem računa se vrijeme od njegova nastanka, pretpostavlja se oko 753. prije Krista, pa sve do završetka vladavine zadnjeg rimskog kralja Tarkvinija II. Oholog 510. pr. Kr. Međutim, pouzdano je potvrđeno kako je Rim već u VI. stoljeću pr. Kr. bio najveće i najvažnije naselje srednje Italije, tj. Lacijskog (*Latium*), zahvaljujući ponajprije vrlo povoljnom geografskom položaju. Bio je dovoljno udaljen od obale da izbjegne napade s mora, ali s njim je bio vezan velikom rijekom, plovnom za sve brodove tog doba. Na taj način koristio je prednosti obalnog grada, ali nije riskirao njegove opasnosti. Osim toga, vladao je jednim putem koji je preko donjeg Tibera povezivao regiju Kampaniju s Etruščanima.

U tom je razdoblju rimska država socijalno raslojena na klasu patricija, koji su bili nositelji političke, ekonomski i vojne vlasti, te klasu plebejaca – većinskog dijela slobodnog pučanstva, ali s puno manjim građanskim pravima od patricija. Zbog toga dolazi do prvih klasnih sukoba u kojima kroz odcjepljenje naroda (*secessio plebis*) plebejci ostvaruju

velik dio građanskih prava i postaju neodvojiva komponenta slobodnog rimskog naroda. Praksi, *secessio plebis* značio je masovno iseljavanje plebejaca zbog njihova nezadovoljstva lošim položajem u gradu, a pokrenut je u dva navrata, 494. i 450. pr. Kr. Uplašeni patriciji bili su prisiljeni popustiti pa su odvratili plebejce od iseljenja, a najsironašnije su čak i oslobodili dugova.

KLASNA PODJELA

Iako su u samom gradu trajali klasni sukobi između patricija i plebejaca, Rimljani su težili za širenjem državnog područja. Štoviše, svi slojevi rimskog društva bili su zainteresirani za odlazak u vojne pohode jer su dobivali udio u plijenu i zemlju na osvojenom području. Kao izrazito ratnički narod, Rimljani su najprije proširili vlast u Lacijsku, a zatim su se postupno nametnuli svim narodima na Apeninskom poluotoku. Takva ekspanzionistička politika zahtijevala je prije svega dovoljno jaku i učinkovitu vojnu silu u kojoj su trebali sudjelovati pripadnici obje klasa slobodnih građana. Dakle, vojna snaga patricija nije bila dovoljna pa se vojna obveza proširila i na plebejce.

Ant. saf. exx.

Foto: Metropolitan Museum of Art via Wikimedia Commons

Smatra se da je prvu vojno-teritorijalnu podjelu osvojenih područja napravio šesti rimski kralj Servije Tuliye (vladao od 578. do 534. pr. Kr.), i to na 20 rodova (*tribus*). Međutim, o točnoj veličini Tulijeve vojske postoje različiti podaci. Prema nekim povjesničarima, rimska vojska tad je imala 95 centurija, odnosno oko 9500 ljudi, dok drugi izvori navode gotovo dvostruko, tj. 150 centurija pješaštva i 18 centurija konjaništva. Po strukturi i unutarnjem ustroju Tulijeva vojska bila je izrazito socijalno raslojena, jer su vojnici sami trebali nabavljati svoje naoružanje i opremu. Zbog toga su svi vojni obveznici podijeljeni na pet klasa prema imovnom stanju. Prva klasa popunjavalje je konjaništvo ili teško pješaštvo; druga, treća i četvrta klasa popunjavalje su isključivo teško pješaštvo;

**Pripadnici rimske legije na grafici
Marca Dentea (1493. – 1527.),
danas izloženoj
u njujorškom
Metropolitanu.
Riječ je o preslici
jednog od reljefa
s glasovitog
Trajanova stupa,
koji je početkom
II. st. podignut u
Rimu u sklopu
careve pobjede nad
Dačanima**

Furije Kamilo (umro 365. pr. Kr.). Naime, od uspostave republikanskog uređenja započeli su sukobi sa susjednim latinskim plemenima. Oni su okončani 496. pr. Kr., kad je rimska vojska pobijedila u Bitki kod Regilskog jezera. Tad je sklopljen starolatinski savez gradova. Rimljani su sukob s etruščanskim gradom Vejjem dobili 396. pr. Kr., ali nakon teških deset godina. Nedugo potom, prodor Gala u srednju Italiju doveo je do Bitke na rijeci Aliji 390. pr. Kr., u kojoj je rimska vojska teško poražena. Posljedica tog poraza bio je prodor Gala u Rim, koji su potpuno opljačkali i spalili, te privremeno raskidanje starolatinskog saveza gradova. I upravo nakon te katastrofe Kamilo započinje vojne reforme. Njegov vojni ustroj i organizacija održali su se praktički nepromijenjeni do reformi Gaja Marija. On socijalnu stratifikaciju rimske vojske kakvu je uspostavio Kamilo nije opsežnije mijenjao. Međutim, veće izmjene napravio je na organizacijskom i ustrojbenom planu, formiravši legije kao najveće vojne postrojbe. Termin legija (*legio*) povezuje se isključivo s Kamilovim reformama, međutim, u prvo vrijeme imao je puno šire značenje. Podrazumijevao je i vojno-teritorijalno područje iz kojeg se mobiliziraju

peta, najsirošnija klasa, davala je lako pješaštvo. Siromašni ljudi koji nisu ništa posjedovali (*capite censi*) bili su izvan vojne obveze. Tek se u razdoblju Republike vojna obveza odnosila i na siromašne, koje je država naoružavala i opremlala o svojem trošku.

Razvoj rimske vojne sile različito se odvijao u pojedinim povijesnim razdobljima. Imao je velike oscilacije, uspone i padove kao rijetko koja vojska Starog svijeta. Međutim, može se podijeliti na nekoliko velikih etapa, i to: vojsku republikanskog razdoblja, carsku vojsku nakon reformi Gaja Marija te razdoblje dekadencije carske vojske i vojne formacije tijekom raspada Zapadnog Rimskog Carstva. Protjerivanjem Tarkvinija Oholog započelo je razdoblje Republike, tijekom kojeg je nastavljena njezina ekspanzija i u kojoj Rimljani ovladavaju cijelim Apeninskim poluotokom, te u kasnijem razdoblju Sredozemljem, sjevernom Africom i dijelovima Azije.

IOPET – FALANGA

Rimljani su u ranom razdoblju Republike vodili brojne ratove, i to s prilično promjenjivim uspjehom. To je na kraju spomenuto razdoblje dovelo do prvih velikih vojnih reformi, koje je provodio vojskovoda i državnika Marko

VOJNA POVIJEST

Foto: Stjepanusa / Wikimedia Commons

vojni obveznici, teritorijalnu podijeljenost poreznih obveznika, pa i oružane snage u cjelini. Poslije se taj termin fokusira isključivo na najvišu vojnu formaciju starog Rima. Prvi se put u vojnoj formaciji javljaju i niže ustrojstvene cjeline – manipule, koje su bile sastavljene od dvije centurije, što je omogućilo stvaranje znatno fleksibilnijeg borbenog postroja, tzv. manipularne falange. Rimljani su sredinom IV. stoljeća prije Krista počeli preuzimati borbeni postroj fa-

**Replika opreme
starog rimskog
vojnika trijaria
fotografirana 2010.
godine na izložbi u
rimskom Koloseju.
To su bili imućniji
vojnici, koji su
si mogli priuštiti
kvalitetnije oružje
te opremu**

lange od Makedonaca, koji su tad pod vodstvom Filipa II. (382. – 336. pr. Kr.) počeli ekspanziju na istočnom Sredozemlju. No znatno su ga usavršili i prilagodili svojem načinu borbe i naoružanju. Ipak, prvi red uglavnom je činilo lako pješaštvo, čiji su pripadnici prvi ulazili u borbu. U rimskoj vojsci laci pješaci (veliti) standardno su naoružavani lakin kopljima za bacanje, a bili su zaštićeni kožnatim kacigama i malim kožnatim štitovima. Temeljna im je zadaća bila da bacanjem kopala pokušaju ometati protivnika u formiranju borbenog postroja.

Rimsku falangu činilo je teško pješaštvo podijeljeno u tri osnovna razreda po starosti, te postavljeno u tri linije po dubini. Prvu liniju činili su najmlađi borci (hastati), za njima na udaljenosti od 60 do 80 metra dolazili su stariji i iskusniji borci (principi), a iza njih najstariji (trijariji). Svaka od linija dijelila se na deset manipula, postrojavnih na razmaku koji je približno odgovarao njihovoj širini. Manipule hastata i principa imale su po 120 pripadnika (šest vrsta i 20 redova), a manipule trijarija dvostruko manje (tri vrste i 20 redova).

BOGATIJI S BOLJIM OKLOPOM

Naoružanje i oprema teškog pješaštva razlikovali su se ovisno o razredu kojem su borci pripadali, kao i njihovu imovnom stanju. Hastati i principi imali su jedno ili više kopala za bacanje (*pilum*) i kratki mač (*gladius*). Trijariji su osim kratkog mača imali i kopje koje je služilo za bodenje, ali ne i za bacanje. Individualna zaštita teškog pješaštva ovisila je o imovnom stanju pojedinog borca. Švi su nosili veliki štit (*scutum*) ovalnog ili pravokutnog oblika, te brončanu kacigu keltskog podrijetla ukrašenu perjanicom s tri ili više crnih pera. Slično kao i u grčkim pješačkim, perjanica je trebala vizualno povisiti borca i u protivnika stvoriti dojam o snazi rimske falange. Hastati su obično bili dodatno zaštićeni jednodijelnom metalnom pločom koju su nosili na prsima (ponekad su štilili i leđa), a imućniji su o svojem trošku davali izraditi pletenje žičane košulje (*lorica*), kakve su oko 300. pr. Kr. prvi koristili Kelti. Na nogama su imali jedan do dva štitnika za potkoljenice, izrađena iz jednog dijela. Obično su ih imali samo na lijevoj nozi, kojom se iskoračivalo prema naprijed u borbi. Principi i trijariji gotovo su u pravilu bili opremljeni pletenim žičanim košuljama ili oklopom u obliku riblje krljušti. Logično je da su stekli dovoljno ratničkog iskustva da znaju koliko je bitna osobna zaštita, a s vremenom su si je mogli i priuštiti.

Način borbe Rimljana uvelike se razlikovao od grčke ili makedonske falange. Jednako je bilo samo to da je sukob počinjalo lako pješaštvo kopljima za bacanje i strijelci svojim lukovima, do prilaska glavnine snaga koju je činilo teško pješaštvo. Manipularna falanga polazila je u napad korakom, postupno zatvarajući intervale između manipula. Uoči sudara hastati bi izbacili svoja kopla na protivnika, što je trebalo dodatno prorijediti i poremetiti njegove prve redove. Zatim bi trkom navalili na protivnika, nastojeći iskoristiti njegovu zbumjenost i pomutnju (u idealnim uvjetima za Rimljane) u borbenom postroju, te nastavili blisku borbu mačem. Manipule principa popunjavale su praznine nastale u liniji hastata, ulazile u pukotine protivničkog

Izvanredno očuvan rimski štit *scutum* iz sredine III. stoljeća, pronađen na području današnje Sirije. Dio je fundusa Umjetničke galerije američkog Sveučilišta Yale

borbenog postroja ili vršile napad na njegove bokove. U duljim borbama principi su zamjenjivali iscrpljene hastate i time održavali početni tempo napada.

VLAST NAD APENINSKIM POLUOTOKOM

Trijariji su služili kao svojevrsna taktička pričuva i u borbu ulazili kad bi razvoj bitke postao nepovoljan za Rimljane ili kad je bila prilika za napad sleđa. Trijariji nisu bacali koplja prije napada, već su se koristili njima kao glavnim ubodnim oružjem sve dok su okolnosti bitke to dopuštale.

Slično kao i kod makedonske falange, bokove rimske manipularne falange štilo je konjaništvo, no ono je u rimskoj vojsci oduvijek bilo zapostavljen rod, odnosno sekundarne važnosti. Na to je najviše utjecala nedovoljna oprema konjanika, zbog čega su bili nestabilni na konjima i lako su mogli biti povučeni s njih. U to vrijeme još nije bilo poznato sedlo, ali jesu uzde. Upravo bi zbog nedovoljne stabilnosti konjanici vrlo često pred borbu sjahali i borili se pješice, obično u sastvu lakog pješaštva. Nakon što bi pobijedili protivnika, uzjahali bi na konje te nastavljali progon i borbu. Konjanici su najčešće služili za izviđanje, kao glasnici i slično. S druge strane, sekundarna važnost konjaništva u borbenom postroju nimalo nije utjecala na prestižnost tog roda vojske, jer su u njemu služili samo najbogatiji građani, koji su mogli nabaviti i užgajati konje. Tako je formirana posebna kasta bogatih patricija-konjanika (*equites*). Zapovjednik konjaništva (*magister equitum*) bio je u razdoblju diktature prvih pomoćnika i zamjenika diktatora, a konjaništvom legije zapovijedali su prefekti i tribuni. Nakon punskih ratova, u kojima se rimsko konjaništvo pokazalo znatno inferiornijim od kartažanskog, postupno nestaje i zadržava se samo kao dio pretorijanske garde.

U svakom slučaju, nakon Kamilovih reformi i oporavka Republike, Rim se ponekad opet manje-više uspješno sukobljava sa susjedima. Pamti se i teški poraz od Samnicana u Kaudinskim klancima 321. pr. Kr., no Republika do otprilike 270. pr. Kr. vlada cijelim srednjim i južnim dijelom Apeninskog poluotoka. Išlo joj je dobro dok se nije pojavio novi neprijatelj – sjevernoafrička velesila Kartaga.

U povijesti su poznata tri punska rata između Rimljana i Kartažana. Protegnuli su se na više od 120 godina, od 264. do 141. pr. Kr. Najpoznatiji događaj ipak je pothvat kartažanske vojske kojom je zapovjedao Hanibal (247./246.–183. pr. Kr.) – prelazak preko Alpa. Time je postigao golemo strateško iznenadenje. Takav je pothvat smatran nemogućim, a Alpe praktički neprohodnim. Zbog niza teških poraza koje je pretrpjela, ratovi su postali svojevrstan pokretač novih reformi rimske vojske. Glavni uzrok poraza bila je upravo velika razlika u organizaciji i zapovijedanju između vojne sile Kartage i rimske Republike, koju je dodatno znao iskoristiti niz sposobnih kartažanskih vojskovođa od Hamilkara (290. – 228. pr. Kr.) do Hanibala.

LOGISTIKA ZA KONAČNU PREVAGU

Bitka kod Trazimenskog jezera 217. pr. Kr. najbolji je primjer kvalitativne razlike između rimskog i kartažanskog zapovjednog sustava. Riječ je o jednom od rijetkih primjera borbenih djelovanja na brdsko-planinskom prostoru u starom vijeku,

VOJNA POVIJEST

te vjerojatno jedinstvenom slučaju u cijeloj vojnoj povijesti da u zasjedu upadne cijela vojska. Hanibal je postavio glavninu svojih snaga u zasjedu na strmim i pošumljenim planinskim obroncima, a ostatak svoje vojske u tjesnac između obronka planine i jezera, čime je zaštitio bokove. Rimske snage predvođene konzulom Flaminijem, koji će i poginuti, nisu uputile ni prethodnice, ni bočne zaštitnice i u koloni su ušle u tjesnac, gdje ih je Hanibal doveo u potpuno okruženje i ostvario punu pobjedu. Rimsko konjaništvo, koje je pošlo u pomoć, također je opkoljeno i uništeno.

Ukupna kvaliteta vojnih sila Rima i Kartage došla je do punog izražaja iduće godine tijekom Bitke kod Kane, u kojoj je rimska vojska ponovno teško poražena. Ta je bitka također bila taktički jedinstvena: prvi je primjer potpunog okruženja protivnika. U svakom slučaju, obje su i više nego dovoljno pokazale da u rimskom ratovanju nešto nije u redu. Lako pobjednik, Hanibal nije mogao logistički održavati svoju vojnu prevlast u Italiji. Rimljani su to iskoristili za oporavak i stabilizaciju svoje vojske. Jedan od zapovjednika postaje sposobni vojskovođa Publij Kornelije Scipion (236./235. – 183. pr. Kr.), poslije poznat kao Scipion Afrički. On ratuje praktički Hanibalu iza leđa, prvo na Iberskom poluotoku, a onda i u Africi. Ustrojava snažnije konjaništvo, pretežno sastavljeno od stranih placenika, u prvom redu Numidiđana, koji su se kod Kane borili na Hanibalovoj strani, ali su poslije prebjegli rimskoj Republici zbog bolje plaće. Hanibal je prisiljen vratiti se u Afriku i 202. pr. Kr. dolazi do odlučujuće Bitke kod Zame u današnjem Tunisu. Scipion ondje primjenjuje novu taktiku borbenih redova, pri čemu drugi borbeni red ne napada frontalno kroz međuprostore prvog reda, već bočno i to izvodeći manevr u kritičnom trenutku bitke. Lako pješaštvo bori se između redova unutar manipularne falange, a kod Zame je iskorišteno prije svega za zaustavljanje prodora kartažanskih slonova. Unatoč pobjedi kod Zame i kasnijem potpunom razaranju Kartage u Trećem punskom ratu, pokazalo se kako je rimskoj vojsci potrebna

radikalnija reforma. Bile su potrebne kvalitetnije ustrojene vojne snage koje će omogućiti daljnju ekspanziju države. Stalna potreba za vojnicima pod oružjem i vrhunski uvježbani legijama, za razdoblje znatno dulje od samo jedne sezone, bila je neodrživa za dotadašnji ustroj vojske. Te reforme proveo je rimski vojskovođa Gaj Marije (oko 157. – 86. pr. Kr.) relativno brzo po završetku punskih ratova.

Bitka kod Zame inspirirala je više umjetničkih djela.

Osim što je bila odlučujuća za sudbinu rimske Republike, fascinantna je po kartažanskoj uporabi borbenih slonova. Ovdje je riječ o preslici grafike Nizozemca Cornelisa Corta (oko 1533. – oko 1578.), izloženoj u Čikaškom umjetničkom institutu

KORJENITE PROMJENE

Nakon Marijevih reformi rimska vojska saставljena od građanske milicije pretvorena je u potpuno profesionalnu vojsku odanu samo svojim zapovjednicima. Popuna je omogućena na dobrovoljnoj osnovi, a svi slobodni rimski građani mogli su stupiti u vojsku bez obzira na svoje imovno stanje. Vojnici su sklapali ugovor s državom o vojnoj službi, koja ih je naoružavala, opremala i davala plaću, a imali su i pravo na dio ratnog plijena. Unificirana je proizvodnja oružja i opreme pa su svi vojnici-legionari izgledali jednak. Legionari su zadržali osnovno naoružanje – kopљe za bacanje (*pilum*), uz malu preinaku. Naime, na metalnom vrhu, koji je dotad dvjema metalnim zakovicama bio pričvršćen za drveni držak, jedna je zakovica zamijenjena

Foto: Wikimedia Commons

Srebrni denar iz 101. prije Krista. Dao ga je iskovati Gaj Fundanije, a prikazuje Gaja Marija kao trijumfatora na kolima. Marije će ući u povijest i kao veliki reformator rimske vojske

drvenim klinom. Pri udaru kopija u protivnički štit, drveni klin bi puknuo. Protivniku je takav *pilum* bio neuporabljiv, a osim toga, teško ga je mogao izvući iz svojeg štita. Drveni držak ostao bi visjeti na metalnom vrhu, zadržan metalnom zakovicom, udarajući po štitu i ometajući njegovog vlasnika u borbi. U oružanju je ostao i kratki mač te nož (*pugio*), ali promijenjena je njihova zaštita. Kaciga je izrađivana od željeza, postala je jednostavnija i bez perjanice (osim u konjaništvu), ali više je štitila lice i vrat. Oklop je bio od željeznih ploča koje su pokrivale gotovo cijeli gornji dio trupa, a štitnici za noge potpuno su nestali. Njihovu ulogu preuzeo je veliki pravokutni i poluzaobljeni štit, koji je osim za zaštitu služio i za potiskivanje protivnika u borbi. Svaki vojnik nosio je i rubac oko vrata, koji je služio prije svega za zaštitu od ozljeda koje je mogao nanijeti rub oklopa. U strukturi legije nestala je podjela na trijarije, hastate i principe. Pripadnost pojedinih legionara nižim postrojbama (kohortama) prepoznавala se samo po boji štitova, na kojima su svi imali jednak ukras: orlova krila i munje boga Jupitera. Lako pješaštvo (veliti) rasformirano je, a u znatno kasnijem razdoblju neke njihove zadaće preuzele su postrojbe savezničkih ratnika iz kolonija i pokorenih područja.

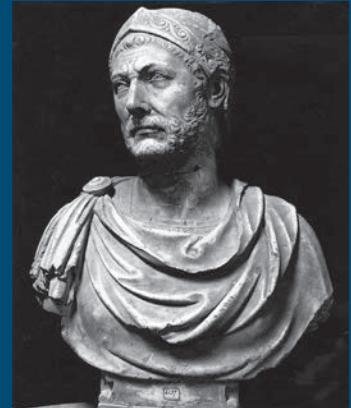
Gotovo svi časnici, praktički do najviših zapovjednika, bili su profesionalci. Centurione su postavljali tribuni, a do Marijevih reformi birali su ih vojnici između sebe. Svaki centurion imao je svoj stožer sastavljen od dočasnika-zastavnika, zamjenika i nižeg dočasnika. Obuka vojnika ujednačena je na razini legije, te znatno intenzivirana, kako bi se stvorila potpuno uvježbana i operativna postrojba. Vojna stega provodena je drakonskim kaznama.

NA VRHUNCU

Promijenjena je i organizacijsko-ustrojbeni struktura rimske vojske, najviše uspostavljanjem nove organizacijske i administrativne postrojbe – cohorte. Kohorta (sastavljena od tri manipule) postala je i prva taktička i administrativna postrojba sposobljena za samostalno rješavanje različitih vrsta zadaća i izvan sastava legije. Centurija je od prijašnjih 60 narasla na 80 legionara, a brojno stanje cohorti iznosilo je ukupno 600 pripadnika (uključujući časnike, trubače, prateće osoblje i sl.). Legiju je činilo deset cohorti. Takav ustroj ujednačen je za cijelu rimsku vojsku, a cohorta je postala i osnovna taktička postrojba. Zahvaljujući njezinu ustrojavanju, uspostavljena je prilično fleksibilna borbeni struktura kojom je bilo moguće manevrirati znatno bolje nego manipularnom falangom. Novi borbeni postroj nazvan je u vojnoj literaturi *falangom cohorti* i smatra se vrhuncem razvoja antičke falange. Naime, ustrojavanjem cohorti falanga se raščlanila na taktičke cjeline kojima se

KARTAŽANSKI PROFESIONALCI

Vojna sila Kartage bila je sastavljena isključivo od plaćenika iz njezinih kolonija, u potpunosti profesionalna i vrlo dobro uvježbana. S takvom profesionalnom vojskom republikanska građanska milicia Rima u prva se dva punska rata jedva mogla uspoređivati po učinkovitosti. Velika razlika bila je i među njihovim zapovjednim sustavima. Na čelu rimske vojske bili su konzuli, zapravo političari, koje je postavljao i birao Senat. Nisu bironi po vojnom talentu i znanju, već po političkom utjecaju, pa i osobnom bogatstvu. Osim toga, svake godine bironi su drugi konzuli, koji su se svakodnevno izmjenjivali na čelu vojske, pa čak i tijekom ratnih operacija. Rimsku republikansku vojsku uvijek su vodila dva konzula. Oni su se svakodnevno izmjenjivali kako ne bi došlo do zlouporabe položaja i korištenja vojne sile za ostvarenje osobnih političkih ambicija. Slično izmjenjivanje zapovjednika bilo je uobičajeno i na nižim razinama. U vojsci Kartage je, za razliku od toga, ustrojeno stalno zapovjedno osoblje, sposobno sigurno i kvalificirano voditi svoje postrojbe na bojištu, a najviša zapovjedna dužnost i puna odgovornost bila je u rukama jednog vojskovođe, koji je suvereno odlučivao o svemu.

Fotografija glasovite Kapuanske biste iz Nacionalnog arheološkog muzeja u Napulju. Moguće je da prikazuje Hanibala, ali datirana je nakon njegove smrti, između I. stoljeća prije Krista i IV. stoljeća

moglo manevrirati u skladu s uvjetima terena. Vojskovođa ih je mogao postavljati u jedan ili više stupnjeva po dubini, pokretati tijekom borbe, razmicati, zbijati, ojačavati krila ili centar i slično. U svakom slučaju, lako pješaštvo kao primarni nosilac manevra više nije bilo potrebno. Zadržan je način individualne borbe rimskog pješaštva: bacanje kopija nakon dolaska na domet, a zatim brz napad i bliska borba mačem. Nedvojbeno je da su reforme Gaja Marija bile vrlo učinkovite i dalekosežne. Učinile su rimsku vojsku najboljom vojskom antičkog svijeta, koja je odnosila pobjede i nad višestruko brojnijim, ali manje organiziranim protivnicima. S obzirom na to da je konjaništvo u rimskoj vojski i nakon Marijevih reformi bilo uglavnom od sekundarne važnosti, može se slobodno zaključiti kako je ta vojska i dalje počivala na teškom pješaštву, koje je postalo najbolja vojna struktura starog vijeka. S druge strane, vojska postaje dominantan čimbenik i u političkoj borbi pod utjecajem beskruploznih

VOJNA POVIJEST

Foto: AgiTigress / Wikimedia Commons / CC BY-SA 3.0

Pločica s brojem i znakom (vepar) XX. rimske legije iz II. ili III. stoljeća pronađena je u Walesu i danas je izložak Britanskog muzeja u Londonu

vojskovođa i političara, poput samog Gaja Marija, a potom Sule i Cezara. To je uvelike odredilo daljnji razvoj rimske države.

Nakon krvavih građanskih ratova, Oktavijan August (63. pr. Kr. –14.), stvorio je preduvjete za Rimsko Carstvo u njegovoj punoj veličini, a rimska vojna sila dostiže vrhunac. Ustrojena je stajaća vojska u kojoj je broj legija smanjen na 28, a svaka od njih zadržala je ustroj od 6000 ljudi (5240 boraca, a ostalo je bilo pomoćno i administrativno osoblje), tradiciju, znakovlje i naziv. Trajanje vojne službe produljeno je na 16 godina, plus još četiri godine na lakšim dužnostima, nakon čega su veterani dobivali zemlju u trajno vlasništvo te nastavljali živjeti od poljodjelstva. Časnici, osim najviših, bili su profesionalci. Legijama kroz tri ili četiri godine kontinuirano zapovijedaju isti legati, prije nego što preuzmu dužnosti guvernera u nekoj provinciji Carstva. Njegovi je šest pomoćnika, vojnih tribuna, postavljao Senat, a nakon vojne službe tribuni bi najčešće i sami postajali senatori. Ostatak časničkog zbora u legiji činili su profesionalci.

NATRAG DO MILICIJE

Vrhunac rimske vojne sile trajao je od vladavine Oktavijana Augusta do Trajana (53. – 117.). Nakon toga započinje razdoblje dekadencije, do datno opterećeno stalnim unutarnjim borbama za vlast te ekonomskom i

Foto: The Portable Antiquities Scheme / The Trustees of the British Museum / Wikimedia Commons

Željezni vrh rimskog kopљa (pilum) fotografiran s obje strane. Potječe iz I. ili II. stoljeća

Hadrijanov zid u Velikoj Britaniji, čiji su ostaci prikazani na fotografiji, jedan je od pokazatelja promjena u rimskoj vojski, koja je iz operativne strukture sve više prelazi u posadne pogranične postrojbe

društvenom erozijom rimskog društva. Na kraju tog razdoblja dolazi do podjele na Istočno i Zapadno Rimsko Carstvo. Relativno brzo nakon toga Zapadno Rimsko Carstvo potpuno se raspada. Dekadencija rimske vojske počinje u razdoblju slabljenja rimskog gospodarstva, opterećenog potrebom za očuvanjem golemog prostora, iznimno raširenom korupcijom, odumiranjem robovlasničkog poretku i širenjem kršćanstva. Posljedica tih procesa bilo je sve teže namicanje dovoljnih sredstava za potrebe goleme vojske koja je trebala braniti granice Carstva. Izgradnja Hadrijanova zida u Velikoj Britaniji, koja je započela 122., prvi je signal koji je nagovjestio bitne promjene u rimskoj vojsci. Ona iz operativne strukture sve više prelazi u posadne pogranične postrojbe, čiji je kordonski sustav bio zadovoljavajući protiv slabog protivnika, ali potpuno neučinkovit u slučaju napada dobro organizirane i snažne vojne sile. Zbog slabljenja finansijske moći, država više nije u mogućnosti plaćati svoju vojsku novcem, već joj kao naknadu daje zemlju. Dopušta vojnicima sklapanje braka, što im je prije bilo strogo zabranjeno, te zasnivanje obitelji, koja od te zemlje živi. Time je započeo retrogradni proces ponovne pretvorbe rimske profesionalne vojske u miliciju znatno slabije vojne stege i uvježbanosti.

Kako bi se popravila situacija na granicama, koje su u III. st. pod sve većim pritiskom barbarских naroda sa sjeveroistoka Europe, rimski carevi vojsku sve više popunjavaju pripadnicima doseljenih naroda – federatima. Uz običaje i jezik, u rimsku vojsku unose i svoju ratnu taktiku, naoružanje i opremu, što dodatno utječe na rastakanje njezine temeljne organizacijsko-ustrojbene strukture. Legije kao vojne formacije nestaju i ustrojavaju se znatno manje postrojbe od oko tisuću pješaka i nekoliko stotina konjanika, kojih je u rimskoj vojsci sve više, upravo zahvaljujući federatima. U IV. stoljeću rimska vojska jasno je podijeljena na pograničnu, koju čine *stajaći* vojnici praktički bez ikakve manevarske sposobnosti; te operativnu, manje-više svedenu na carsku gardu. Umjesto kopљa, u naoružanje se sve više uvode luk i strijela, kao posljedica povećanja uloge konjanštva. Na zalazu Rimskog Carstva započinje nova etapa razvoja konjanštva, jer 370., potisnuti od drugih naroda, turkijski narodi iz zapadnih prostora oko Kaspijskog jezera kreću u

Foto: U.S. Marine Corps / Lance Cpl. Angel Alvarado

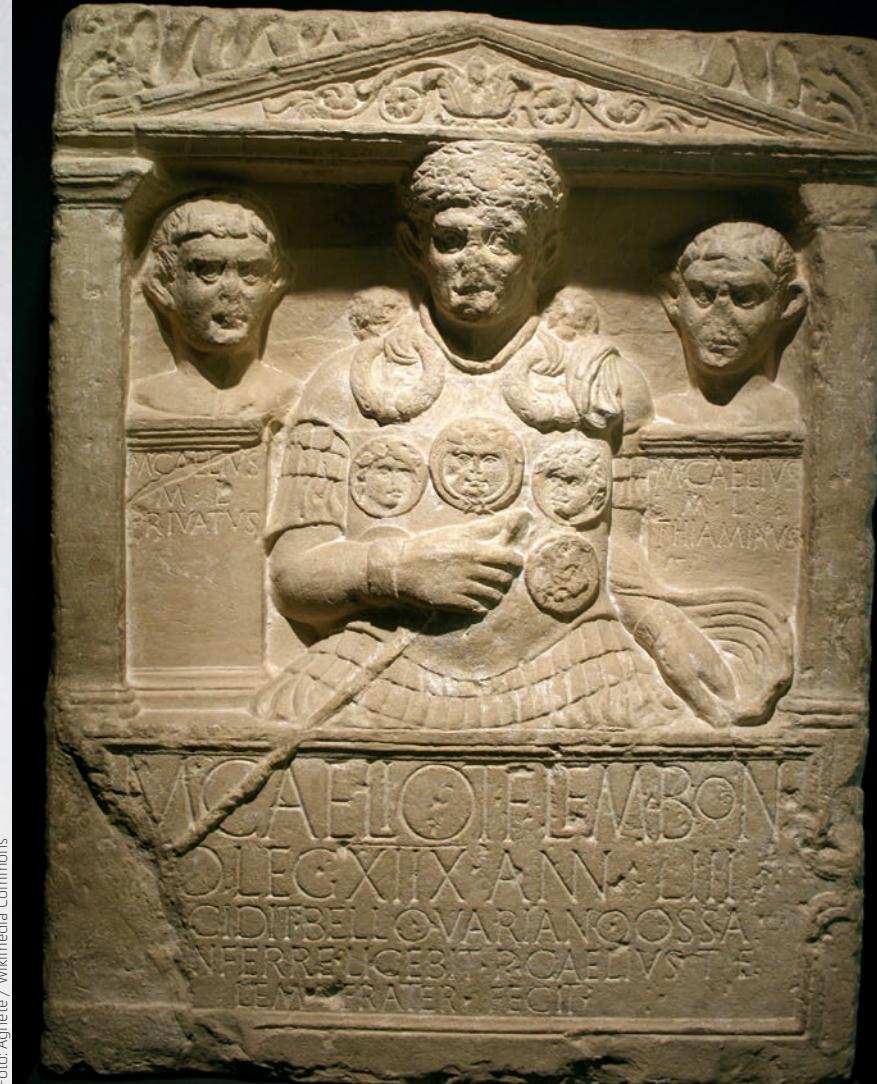

Foto: Agneta / Wikimedia Commons

osvajačke pohode na zapad, čime je i počela velika seoba naroda. Bili su izvrsni jahači primarno orijentirani na konjičke vojne vještine. Osim toga, jedan od turkijskih naroda (Huni) donosi novost koja će uskoro postati presudna za razvoj konjaništva – sedlo i stremen.

VOJNIK I(LI) BARBARIN?

Pred podjelu Rimskog Carstva njegove oružane snage gotovo u potpunosti čine federati. Čak se pojmom *vojnik* poistovjećuje s pojmom *barbarin*. Tad je već gotovo u potpunosti razorena rimska vojna struktura i taktika, a brojnost konjaništva u odnosu na pješaštvo sve je veća. Usavršavanjem opreme za jahanje te pojavom sedla, stremena i pršnjaka, kao i povišenjem prednjeg uzdignutog dijela sedla (jabuka), konjanici dobivaju solidan oslonac u borbi, što im omogućava lakše nošenje oružja i njegovu sigurniju uporabu. Osim toga, nova oprema omogućava razvoj pune brzine konja, čime se povećava snaga konjaničkog udara. Tad je započelo i potkivanje konja, čime im je olakšano kretanje po kamenitom i planinskom području. Smanjeno im je usto i trošenje kopita, pa se dodatno dobilo na operativnoj pokretljivosti konjaništva. Razvija se i individualni oklop, ali postaje i sve teži, pa ga mogu nositi samo konjanici. Sve to, zajedno s nestankom čvrstih formacija pješaštva pred raspadom Zapadnog Rimskog Carstva, stvorilo je uvjete za razvoj konjaništva kao odlučujućeg roda vojske.

Nakon podjele Carstva na Zapadno i Istočno 395. godine počinju novi dezintegracijski procesi u zapadnom dijelu.

Spomenik centurionu Marku Celiju, pripadniku XVIII. legije. Poginuo je 9. godine poslije Krista u bitki protiv Germana kod Teutoburške šume

IZGLED NA BOJIŠNICI

Nakon Marijevih reformi, izgledom su od rimskih vojnika znatno odstupali jedino časnici, stjegonoše i trubači, kako bi se odmah mogli prepoznati u metežu bitke. Časnici su zadržali velike perjance na kacigama. U centuriona je bila poprečno postavljena, a u viših zapovjednika uzdužno na grebenu kacige. Ostali su i štitnici za obje noge koji su obično dosezali do koljena. Časnički oklopi bili su kvalitetniji od vojničkih, pleteni od žice ili u obliku rible krljušti, u kasnijim razdobljima i kovani iz jednog komada metala. Viši zapovjednici nisu nosili kopije za bacanje, već samo kratki mač. Osim časnika, skuplje oklope nosili su i stjegonoše te trubači. Obično su to bile žičane košulje ili pločice u obliku rible krljušti. Preko oklopa bili su pokriveni krznom, najčešće vučjim, lavljim ili medvjedim.

Do njih dolazi prije svega zbog iznimno razvijene korupcije, a samim tim i neučinkovitosti državne administracije, nekompetentnosti niza zadnjih rimskih careva te sve većeg pritiska barbarskih plemena u velikoj seobi naroda. Oružane snage Zapadnog Rimskog Carstva postale su malobrojne i neučinkovite, a unatoč kratkim oporavcima pod sposobnim vođama, središnja vlast više nikad nije bila učinkovito konsolidirana. Na ruševinama Zapadnog Rimskog Carstva uskoro je započelo ustrojavanje novih državnih struktura, utemeljenih na potpuno drugačijim gospodarsko-političkim i socijalnim odnosima, koji su u povijesti poznati kao srednji vijek. No, to ujedno otvara i novu stranicu povijesti. Istočno Rimsko Carstvo (kasnije poznatije kao Bizant) uspjelo se prilagoditi novim društvenim okolnostima te je još dosta dugo egzistiralo u promijenjenim okolnostima koje je nametao srednji vijek. I ono je pod pritiskom novih društvenih silnica postalo samo dio povijesti, ali tek za tisuću godina.

PODLISTAK

TEŠKE PLOVIDBE (X. DIO)

Kako se britanski HMS Dreadnought, po kojem je nazvan cijeli tip plovila, našao u podlistku o zlosretnim ratnim brodovima? Što je to toliko bilo loše s njim? U trenutku porinuća, ništa. Ali, u samo nekoliko godina susrest će se s tri problema. Neće ispuniti svrhu za koju je bio izgrađen, pokrenut će globalnu utrku u naoružanju te nepovratno zastarjeti

TEKST
Mario Gašić

OD SIMBOLA IMPERIJA DO

Da bismo mogli objasniti što je bilo loše s britanskim ratnim brodom HMS Dreadnought, moramo se vratiti u vrijeme kad je nastao, na sam početak XX. stoljeća. Britansko Carstvo bilo je na vrhuncu moći. Nikad prije niti jedna država nije imala nadzor nad toliko velikim teritorijem. Protezalo se na svih šest kontinenata (Antarktika tad nije smatrana kontinentom). Britansko Carstvo ostalo je najveće u povijesti i kad su se američke kolonije odmetnule i proglašile samostalnost 1783. godine. Do svih tih kolonija početkom XIX. stoljeća moglo se doći isključivo oceanima. Stoga ne čudi da je Britansko Carstvo najviše novca namijenjenog oružanim snagama trošilo na Kraljevsku ratnu mornaricu. Trebalo je zaštititi sve te pomorske rute od

pirata i gusara, a i utjerati strah u kosti mogućim neprijateljima. Prioritet je bio imati najjaču ratnu mornaricu na svijetu. U tome je i uspjelo. Početkom XX. stoljeća ratna mornarica Britanskog Carstva bila je najbrojnija na svijetu, opremljena uglavnom najsvremenijim brodovima. Uz stalnu težnju da se napravi još bolji i veći ratni brod. U povijesnim zapisima nailazi se na tvrdnju da je začetnik ideje o gradnji Dreadnoughta bio admiral John Arbuthnot Fisher (1841. – 1920.), koji se na čelu britanske mornarice kao prvi lord Admiraliteta nalazio od 1904. do 1910. godine. Zapravo je pogrešno svesti ideju samo na njega. Prava je istina da su u to vrijeme ne samo britanski admirali već i političari i javnost

REZALIŠTA

bili skloni gradnji što većih i ubođitijih brodova. Admiral Fisher samo se nalazio na pravom mjestu u pravo vrijeme, kad je britanska industrija postala sposobna izgraditi takav brod. Da nije forsirao on, činio bi to netko drugi.

AKLAMACIJA ELITE I JAVNOSTI

Kobilica je položena 2. listopada 1905., a brod je porinut već 10. veljače 1906., u nazočnosti kralja Eduarda VII. (1841. – 1910.), te nedavnog uvjerljivog pobjednika na parlamentarnim izborima premijera iz Liberalne stranke Henryja Campbella-Bannermana (1836. – 1908.). Na svečanost su došli i svi ministri, najviši vojni časnici i brojni građani koji su

HMS Dreadnought na suhom doku u Portsmouthu 1916. godine, kad je usred Prvog svjetskog rata postan na remont. Britanski Admirarilatet ga kao brod velike simbolične važnosti, koji je ipak već bio uvelike tehnološki nadmašen, nije želio rabiti u velikim bitkama

željeli vidjeti novi ponos ratne mornarice. Imali su se čemu diviti. HMS Dreadnought bio je skup vrhunske tehnologije onog doba. Prvi je veliki ratni brod s kombinacijom parnih kotlova (njih 18) i parnih turbina (dva para). Ona je trebala razvijati ukupnu snagu od 17 000 kW, koja se u praksi popela do čak 20 147 kW, što je dovelo i do izvanredne maksimalne brzine od 20,6 čvorova. Stoga je jasno da su se turbine pokazale itekako kvalitetnijim

PODLISTAK

Foto: US Naval History and Heritage Command

rješenjem od stапnih parnih strojeva, a bilo je važno i što su zauzimale manje mjesta. Dreadnought je bio inovativan po kombiniranju naftne i ugljena za gorivo i po izvanrednom doplovu od 6620 nautičkih milja (12 260 km) s jednim punjenjem goriva. Najvažnija odlika Dreadnoughta bio je arsenal oružja: deset najmodernijih topova BL 12 inch Gun Mark X kalibra 305 mm raspoređenih u pet kupola i 27 lakših topova QF 12-pounder 18 cwt kalibra 76 mm koji su se koristili protiv neprijateljskih torpednih plovila i bili su raspoređeni na više mjesta po brodu, uključujući krovne dijelove kupola. HNS Dreadnought bio je naoružan i s pet torpednih uredaja promjera 450 mm. Po dva su bila postavljena na svaki trup te jedan na krmi. Kasnije su za protuzrač-

Začetnik ideje o gradnji HMS Dreadnoughta je admirал John Arbuthnot Fisher, prvi lord Admiraliteta od 1904. do 1910. godine. No, da to nije forsirao on, činio bi to netko drugi

nu obranu dodani i topovi QF 6-pounder Hotchkiss kalibra 57 mm. Obrambena snaga Dreadnoughta ogledala se i u oklopu: onom od običnog, a i onom od Kruppova cementiranog čelika. Debljina oklopa brodskog trupa protezala se od 178 do 279 mm.

AKO MOGU BRITANCI, MOGU I DRUGI

Sve je to bilo zadržljivo, no imalo je golemu manu. Osobe koje su osmisile i provere planove gradnje HMS Dreadnoughta očekivale su da će on zabetonirati britansku prevlast na oceanima. Rasplet događaja bio je potpuno drukčiji. Problem je bio u tome što su Britanci pogrešno procijenili tehničku razvijenost konkurenčkih nacija. Dakle, HMS Dreadnought bio je toliko bolji od svih dotadašnjih ratnih brodova da je postavio nove standarde. Svi brodovi izgrađeni prije njega zato se i danas označavaju kao predprednici. Tad je HMS Dreadnought bio novi početak brodova tipa dreadnot. Kad je ušao u operativnu uporabu u prosincu 1906., stotine velikih ratnih brodova praktički su preko noći zastarjele. Ali, britanski konkurenti to su okrenuli u svoju korist. Naime, ratne mornarice koje nisu imale velike flote, niti su planirale gradnju jer je britanska prednost bila prevelika, sad su s desetkom brodova sličnih Dreadnoughta mogle izjednačiti odnos snaga s ratnom mornaricom Britanskog Carstva. Britanska premoć nad oceanima počela se naglo topiti.

Ratna mornarica Njemačkog Carstva reagirala je prva i samo tri godine nakon Britanaca, u jesen 1909., uvela je u operativnu uporabu svoja prva dva dreadnota: SMS Nassau i SMS Westfalen. Klasa je za šest mjeseci upotpunjena s još dva plovila, nazvana SMS Rheinland i SMS Posen. Prvi američki dreadnot bio je USS South Carolina i zajedno s USS Michiganom postao je operativan 1910. godine. Prvi francuski dreadnot bojni brodovi Courbet i Jean Bart postali su operativni 1913., a iduće godine u uporabu su ušli i brodovi Paris te France. Austrougarski SMS Viribus Unitis postao je operativan 1912. godine, baš kao i japanski dreadnoti Kawachi i Settsu. Talijanski Dante Alighieri postao je operativan 1913. godine. Svaki od tih bojnih brodova donio je neka poboljšanja. Na američkoj klasi South Carolina projektanti su odustali od ugradnje kupola s glavnim topništvom na bokove, već samo po uzdužnicu broda, što će ubrzo postati standard.

KROZ RAT U DRUGOM PLANU

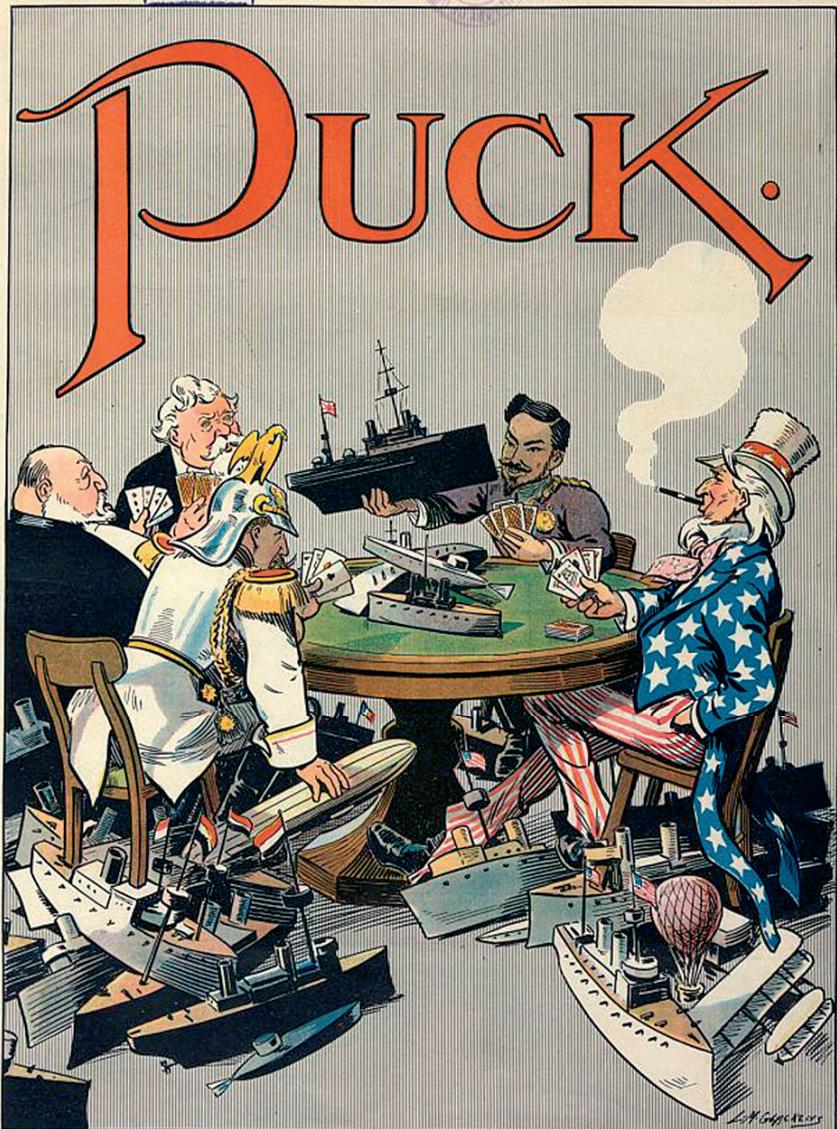
Britansko Carstvo imalo je u trenutku izbijanja Prvog svjetskog rata 28. srpnja 1914. godine 29 dreadnot bojnih brodova, a Njemačko Carstvo 17. Iako se čini da je britanska mornarica bila u prednosti, imala je više zastarjelih brodova, dok je njemačka imala više novih. Među njima bio je i – HMS Dreadnought, u operativnoj uporabi manje od osam godina. Iz toga je jasno da je bio okidač vjerojatno i najintenzivnijeg razdoblja u povijesti razvoja ratnih brodova. Sličan, ali ne tako velik i ubrzani napredak, javit će se 1950-ih, kad plovila počinju dobivati nuklearni pogon i naoružanje na raketni pogon. U trenutku austrougarskog napada na Srbiju u kolovozu 1914., HMS Dreadnought bio je usidren u velikoj pomorskoj bazi Scapa Flow, tj. između skupine otoka Orkney u Atlantskom oceanu ispred sjeverne obale Škotske. Bio je zapovjedni brod 4. borbenе eskadre Kraljevske ratne mornarice, ali 10. prosinca

© SEP 21 1909
Circ. No. 193061
SEP 22 1909

VOL. LXVI. No. 1699.

PUCK BUILDING, New York, September 22nd, 1909.

PRICE TEN CENTS.

Copyright, 1909 by Keppler & Schwarzmann.

NO LIMIT.

JAPAN.—I see your Cruisers and raise you a Dreadnought!

Entered at N.Y. Post Office as Second-class Mail Matter.

Naslovica izdanja američkog humorističnog časopisa *Puck* od 22. rujna 1909. godine referirala se na pomorsku utrku u naoružanju s početka XX. stoljeća. Karikaturist L. M. Glackens je zdesna, u smjeru kazaljke na satu, prikazao tadašnje čelnike SAD-a, Njemačke, Velike Britanije, Francuske i Japana kako igraju poker, a ulog su ratni brodovi. "Vidim tvoje krstarice i povisujem za dreadnot", kaže japanski vladar

nečemu postao, a i ostao jedinstven. Nikad prije ni poslije ni jedan brod nije uspio na taj način namjerno potopiti podmornicu.

BEZ KOMADIĆA ZA POVIJEST

Unatoč jedinstvenoj pobjedi, 18. travnja 1916. godine HMS Dreadnought poslan je na remont i tako nije postojala mogućnost njegova sudjelovanja u najvećoj pomorskoj bitki Prvog svjetskog rata, onoj kod Jyllanda, vođenoj 31. svibnja i 1. lipnja 1916. Vratio se s remonta 22. lipnja, a 9. srpnja opet je počašćen naslovom zapovjednog broda, ali taj put 3. borbene eskadre sastavljene uglavnom od preddrednota, koja nije bila dio britanske Velike flote. Ostatak godine HMS Dreadnought uglavnom je proveo usidren na Temzi, braneći to područje od neprijateljskih brodova, ali i zrakoplova, za što su mu služili naknadno instalirani topovi. Brod se nije isticao ni 1917. godine, a u 3. eskadri ostao je do proljeća 1918., kad je i rasformirana. Ubrzo opet dobiva zastavice zapovjednog broda 4. eskadre, no to traje samo nekoliko mjeseci. Rat uskoro završava i trinaestogodišnji brod povučen je 25. veljače 1919. u pričuvu. To je zapravo značilo da je otpisan, a u svibnju 1920. prodan je u staro željezo. Iako je bio revolucionarni začetnik jedne ere, teško da je ijedan brod u tako kratkom razdoblju doživio tako strmoglav pad – od kraljevskog porinuća do rezališta. Britanci za povijest nisu sačuvali niti jedan komadić tog broda. HMS Dreadnought bio je u trenutku porinuća jako, jako dobar ratni brod. Međutim, njegovi idejni začetnici i konstruktori su se preračunali. Jako preračunali. Umjesto osiguranja britanske prevlasti, pokrenuli su globalnu utrku u naoružanju, koja se protegla sve do 1991. godine i raspada Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika.

Ilustracija: U.S. Library of Congress

lišen je te časti u korist modernijeg drednota HMS Benbow klase Iron Duke, koji je u operativnu uporabu ušao svega dva mjeseca prije tog događaja. Uskoro je Benbow i otplovio s flotom na prvu zadaću. Što se tiće Dreadnoughta, zapovjednici su ga okljevali poslati u akciju. S jedne strane, bili su svjesni da je zastario, da su noviji bojni brodovi brži i bolje naoružani. S druge strane, Dreadnought je još uvijek imao reputaciju simbola moći koju je stekao već na dan svojeg porinuća. Jasno je da bi njegovo potapanje loše psihološki djelovalo na mornaricu, ali i cijelokupnu britansku javnost. I tako je HMS Dreadnought cijeli Prvi svjetski rat proveo u drugom planu, izvan najvećih bitaka. Ali, u jednoj je ipak sudjelovao, i to 18. ožujka 1915. Tad je svojim pramcem praktički preplovio njemačku podmornicu SM U-29, koja je neoprezno izronila nakon neuspješnog pokušaja torpediranja britanskog bojnog broda HMS Neptune. Doduše, tako je HMS Dreadnought opet po

PREDSTAVLJAMO

Dio povijesti hrvatske velikaške obitelji koja je desetljećima bila vlasnik Trakošćana odnedavno je predstavljena i jednom vrijednom knjigom

VOJNICI GROFA *JOSIPA KAZIMIRA DRAŠKOVIĆA*

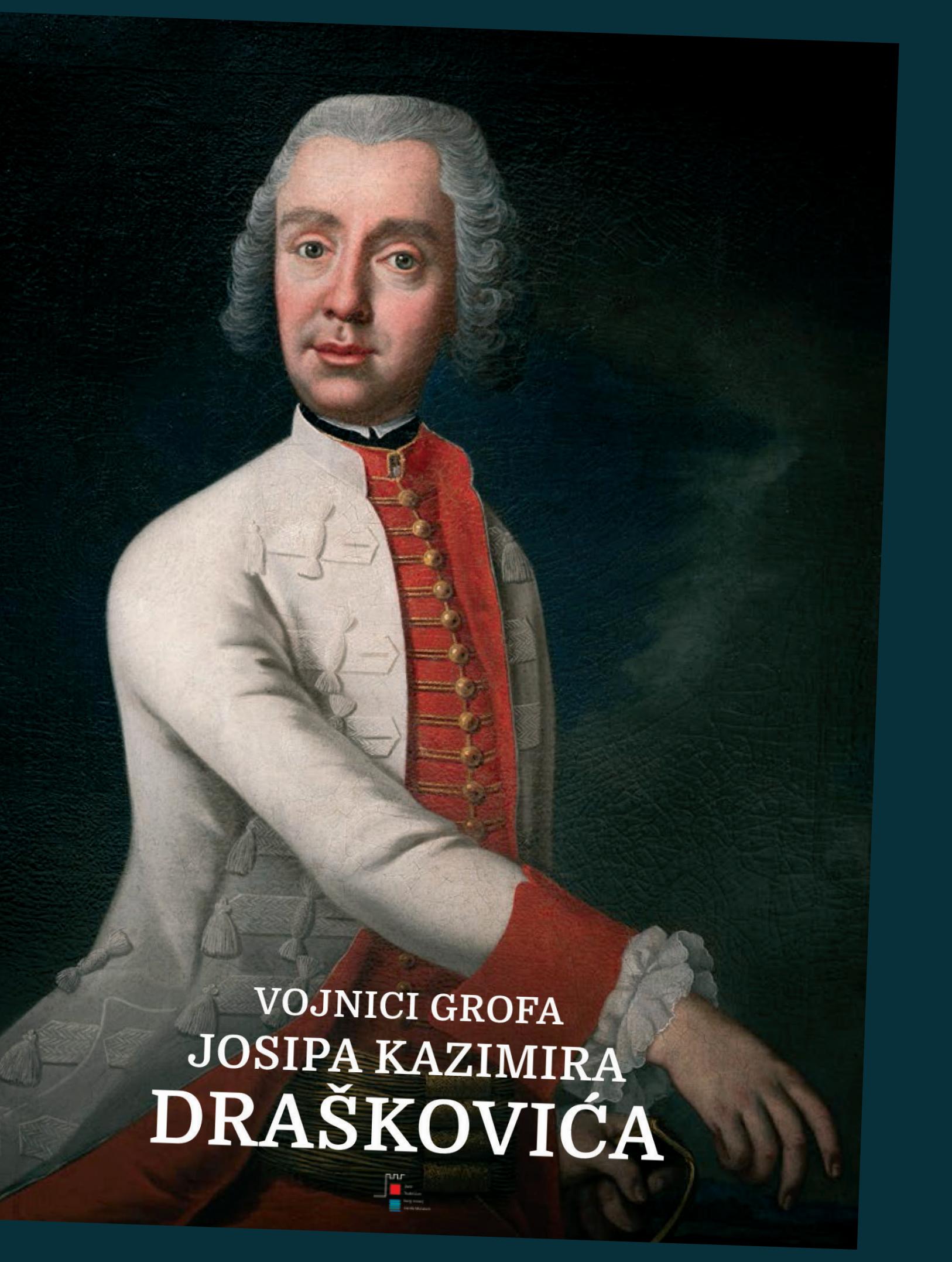
Trakoščan je danas omiljeno izletište stanovništva i gostiju sjevernih krajeva Hrvatske. Prekrasan dvorac s izložbenim muzejskim prostorom, okolni park, šuma i ribnjak čine kompleks u kojem je moguće provesti i cijeli dan. Da biste voljeli Trakoščan, čak i ne morate biti ljubitelj povijesti. Međutim, njegov povijesni značaj zapravo je i najveća vrijednost koju donosi hrvatskoj baštini. Prije nego što je sredinom XIX. stoljeća poprimio današnji neogotički izgled i postao rezidencija svojih vlasnika, grofova Drašković, imao je itekakvu vojnu funkciju i to možda još od XIII. stoljeća.

Draškovići su bili jedna od najuspješnijih hrvatskih velikaških obitelji, što je podrazumijevalo i da su neki od njih bili istaknuti vojnici. Stoga je i

TEKST
Domagoj Vlahović

priličan dio današnjeg muzeja posvećen vojnoj komponenti. Odnedavno je ona predstavljena i jednom zaista vrijednom knjigom punog naslova *Vojnici grofa Josipa Kazimira Draškovića - Katalog likovnih djela vojne tematike iz 18. stoljeća u Dvoru Trakoščanu*. Nakladnik knjige je Dvor Trakoščan, a urednik Vladimir Brnardić, koji i potpisuje većinu tekstova. No nikako ne treba zanemariti i druge autore: Ivana Mravlincića, Marinu Bregovac Pisk (čiji je doktorski rad vrlo značajan za cijeli projekt) i Haralda Škalu. I još mnoge koji su dali svoj obol jednom zanimljivom djelu.

Vladimir Brnardić je povjesničar, urednik na Hrvatskoj radioteleviziji i dugogodišnji suradnik Hrvatskog vojnika. U mnoštu tekstova koje je tijekom godina napisao za naš časopis, uglavnom je bio fokusiran na hrvatsku vojnu povijest u razdoblju Habsburgovaca, možda najviše na XVII. i XVIII. stoljeće. Suradivali smo i tijekom nekih drugih događaja, kao što je primjerice izložba posvećena Janku Šajatoviću Krabatu u zagrebačkom Etnografskom muzeju. I uvijek smo mogli računati na to da ćemo saznati nešto o stvarima o kojima nismo ni slutili da su se nekad davno dogodile.

A portrait painting of Josip Kazimir Drašković, a man with powdered grey hair, wearing a white cravat, a red waistcoat over a white shirt, and a dark jacket with a red sash. He is seated, looking slightly to the left. The background is dark green.

VOJNICI GROFA JOSIPA KAZIMIRA DRAŠKOVIĆA

PREDSTAVLJAMO

I zato smo s radošću očekivali dobiti na uvid knjigu *Vojnici Josipa Kazimira Draškovića*.

SREDNJOEUROPSKI KONTEKST

U naslovu knjige piše da je riječ o katalogu. U doslovnom, stručnom smislu, i jest katalog. No, nemojte da vas to zavara. Riječ je o jednom sveobuhvatnom djelu, vojnoprivjesnom pregledu koji ima svoju visoku razinu stručnosti, ali sadržajem je dostupan i širem krugu čitatelja. Definitivno je preporučujemo ljubiteljima vojne povijesti. Točno, knjiga predstavlja likovna djela vojne tematike iz zbirke u Trakoščanu. U osnovi, ta su djela podijeljena na dvije skupine: prva su portreti iz Galerije časnika pješačke pukovnije "Joseph Graf Esterházy". Riječ je o postrojbi koja je bila u vlasništvu navedenog grofa, a njeni zapovjednik bio je i glavni junak knjige – grof Josip Kazimir Drašković (1716. – 1765.). U drugoj su skupini oslikane tapete s prikazom vojnih postrojbi u Dvoru Trakoščanu. Vrijedi spomenuti i Malo rodoslovlje obitelji Drašković na velikom oslikanom platnu. Ta djela možete vidjeti u muzeju, međutim, knjiga na njih baca potpuno novo, detaljno svjetlo. Likovna djela nastala sredinom XVIII. stoljeća analizirana su na takav način da objaš-

Trakošćan je danas omiljeno izletište stanovništva i gostiju sjevernih krajeva Hrvatske. Prekrasan dvorac s izložbenim muzejskim prostorom, okolni park, šuma i ribnjak čine kompleks u kojem je moguće provesti i cijeli dan. Da biste voljeli Trakošćan, čak i ne morate biti ljubitelj povijesti

Trakošćan i obitelj Drašković

Tadašnji je dinastički vlastelin ogromne povijesne vježbe, koji je udržavao u kulturnim vrijednostima i prirodnim lepotama. Mušinska glazba i kultura, uključujući i umjetnost i arhitekturu, bile su ključni elementi njegove politike. Prebrodje je to bio luč, varoško sagrađen u 23. st., te je u njemu gradnja područja počela nakon njegovog građenja. Prostirao se od središnje gradište kraj sela Žabice, do cesta za Čačku, do zapadne granice područja koje je vodilo do Isteča. Način riječica u njemu potražiti 35. st. vlasnikinja joj učila je postrojbi. Naslov riječica u njemu potražiti 35. st. vlasnikinja joj učila je postrojbi. Naslov riječica u njemu potražiti 35. st. vlasnikinja joj učila je postrojbi.

U čijem je stambenu dio bio traživo i potrebitno, raspisala na deonici arhitekta i konzervatora. U čijem je stambenu dio bio traživo i potrebitno, raspisala na deonici arhitekta i konzervatora. U čijem je stambenu dio bio traživo i potrebitno, raspisala na deonici arhitekta i konzervatora. U čijem je stambenu dio bio traživo i potrebitno, raspisala na deonici arhitekta i konzervatora.

Drašković je obitelia obitelji u obitelji, te je preustrojio kraljevskim i vojnim radom. Način riječica u njemu potražiti 35. st. vlasnikinja joj učila je postrojbi. Naslov riječica u njemu potražiti 35. st. vlasnikinja joj učila je postrojbi. Naslov riječica u njemu potražiti 35. st. vlasnikinja joj učila je postrojbi.

O.

Drašković je obitelia obitelji u obitelji, te je preustrojio kraljevskim i vojnim radom. Način riječica u njemu potražiti 35. st. vlasnikinja joj učila je postrojbi.

Drašković je obitelia obitelji u obitelji, te je preustrojio kraljevskim i vojnim radom. Način riječica u njemu potražiti 35. st. vlasnikinja joj učila je postrojbi.

Drašković je obitelia obitelji u obitelji, te je preustrojio kraljevskim i vojnim radom. Način riječica u njemu potražiti 35. st. vlasnikinja joj učila je postrojbi.

Drašković je obitelia obitelji u obitelji, te je preustrojio kraljevskim i vojnim radom. Način riječica u njemu potražiti 35. st. vlasnikinja joj učila je postrojbi.

Foto: Tomislav Brandt

njavaju djelovanje, ustroj, odore, vježbe, oružje, zastave, svakodnevni život časnika, vojnika i postrojbi i još mnogooga drugog. Saznat ćete mnogo ne samo o Josipu Kazimiru i njegovim časničkim kolegama i o različitim postrojbama, nego i o mnogim drugim Draškovićima i njihovu Trakošćanu. Osobito nam se dopalo i to što su Brnardić i suradnici u svojim istraživanjima išli i izvan granica Hrvatske, ne bili nam objasnili srednjoeuropski kontekst likovnih djela u Trakošćanu. Naime, slične zbirke časničkih portreta postoje i u Austriji, Češkoj, Mađarskoj i Slovačkoj. Detalja na više od dvije stotine stranica knjige zaista je mnoštvo, no zanimljivi su i Katalog je jedna od knjiga u kojoj nećete propustiti pročitati niti fusnote kako biste saznali možda sitan, ali ustvari fascinantan podatak. I nećete je samo čitati, nego i

gledati, jer u knjizi su objavljene fotografije portreta i tapeta iz Trakošćana, te još nekih koji nisu u tom dvorcu, ali bitni su za umjetničke i povijesne usporedbe.

U predgovoru knjige, Vladimir Brnardić kaže da su trakošćanske slike uvijek golicale njegovu maštu i budile znatiželju jer nije bilo točnih i pouzdanih podataka koga točno prikazuju i kad su točno nastale. Toj je znatiželji i udovoljio, i to podijelio s nama. Slike u Trakošćanu odsad ćemo gledati potpuno drukčijim očima.

PRIČE O DOMOVINSKOM RATU

Ministarstvo hrvatskih branitelja i ove je godine raspisalo natječaj za najbolju priču o Domovinskom ratu, na koji se i ovaj put javio velik broj učenika. I ovaj, peti po redu natječaj, pokazao je zanimanje djece za tematiku vezanu uz Domovinski rat, što je još jedna potvrda ovog iznimno poticajnog projekta. Za razliku od dosadašnjih, ovogodišnji natječaj dao je priliku i učenicima srednjih škola iz Bosne i Hercegovine koje izvode nastavu prema nastavnom planu i programu na hrvatskom jeziku. U ovom broju donosimo zadnju od ukupno sedam pohvaljenih priča učenika iz Bosne i Hercegovine

RATNA SJEĆANJA MOJE MAJKE

Rane 90-te u žepačkom kraju nisu nalogeštavale velike promjene. Radnici su odlazili na posao, domaćice se skrbile o obitelji, a djeca bezbrižno trčkarala po livadi. Samo bi poneka cenzurirana vijest iz Republike Hrvatske pričala strahote koje tamošnji Hrvati prolaze.

I svakim danom bi nova vijest bivala sve gora, a ljudi u vojničkim uniformama su se i u našem kraju pojavljivali kao gljive poslije kiše. I svi smo mislili proći će, lažu nas kako je rat strašan, a onda se nadivilo crnilo nad sunčani topli dan, blagdan sv. Ive. Umjesto paljenja ivanske vatre, narančasti plameni jezici su surovo gutali hrvatske kuće ostavljajući za sobom zgarišta. Kalašnikovi i haubice su zasvirali najstrašniju melodiju koja se mogla čuti.

Jana Vidović,
učenica
1. razreda
Katoličkog
školskog
centra
"Don Bosco"
Žepče

I više ništa nije bilo isto. Tople postelje smo zamjenili hladnim rogovima i tranjevama, tanjure pune mirisne juhe hladnim konzervama iz američkih ratnih zaliha, markirane torbice izbjegličkim cekerima u koje je stao naš cijeli život. Ostavila sam svoje fotografije, svjedočke bezbrižnog djetinjstva, najdraže lutke, Luciju i Snježanu, kojima se imendan obavezno slavio. Krenuli smo putem bez putokaza. Supruge su preko noći postajale "glave obitelji" s malodobnom djecom u naručju, sestre su plakale za braćom, a majke civilne za svojim sinovima. Zamijenila sam svoj studentski život pomaganjem u ratnom sanitetu. Već treći dan mog boravka među bojovnicima spremnim da brane svoj dom zaiskrilo je i zatutnjalo sa svih strana, otvorilo se nebo pod kišom neprijateljskih metaka. Padali smo i ustajali, krili se i istupali hrabro, jaukali i plakali, a mnogi su ostali nepo-

Fotoarhiva HVG-a

mično ležati. Kroz huku metaka koji su se kao riječna bujica obrušili na nas, čula sam dozivanje. Moj brat, vozač hitne, pokušavao je u auto uvući ranjenog Petra. Krv mu je curila niz mlade obraze, oči gledale prema nebu, a jezik smo pokušavali izvući kako se ne bi ugušio. I koliko god sam mu gaze stavljalna na glavu krv je i dalje probijala. Umivala sam ga svojim suzama, moleći ga plačnim glasom da ostane budan i da će sve proći. A on je i dalje gledao u nebo, možda tražeći milost ili pripravljući si put za drugo putovanje. Minute su trajale kao vječnost. Pero je u mome naručju opušteno zaspao, moj brat mahnito vozio i nešto mi objašnjavao. Nisam ga razumjela, samo sam tiho jecala grleći hrvatskog bojovnika čiji je djelić mozga ostao u mojim rukama kada su ga iznijeli iz auta. Zar ovako počinje i završava jedno prijateljstvo? Zar smo krivi što smo pokušali biti svoji

na svome? Tisuće pitanja u mojoj glavi je i danas bez odgovora. Samo se Perin pogled duboko ucrtao u moje sjećanje i tamo ostao nedodirljiv. Nakon ovog vatrengog krštenja uslijedila su mnoga druga. Zrak je mirisao na ustajalu krv, a bol nas je okovala pretvarajući nas u kamene vojниke. Bol koja ne prolazi, ne jenjava i koja otupi sve ono što je u čovjeku bilo lijepo. Bili smo gladni osmijeha i žedni toplog zagrljaja. Prestali smo gledati jedni drugima u oči bojeći se tuge i bola u sugovornikovom pogledu. Ispratila sam ja i svoga Marija na put bez povratka. Zagrlila ga posljednji put i otišla, a već sljedeće minute je veliki krater nijemo svjedočio o tragediji koju je izazvala neprijateljska granata. Tek nakon godinu dana sam njegovu mamu čvrsto zagrlila grcajući u suzama. Nije mi zamjerila što ga nisam bolje čuvala, jer je bila svjesna da je otišao umjesto nas.

Možda je nepravedno pisati o Petru i Mariju kada nam toliki nadgrobni spomenici svjedoče o ratnim strahotama i boli koju su ljudi žepačkog kraja pretrpjeli. Neka počivaju u miru naši heroji, a mi ćemo čuvati ono za što su se borili.

TRENUTAK SJЕĆANJA

VAŽNO JE NAGLAŠAVATI ISTINU, A ISTINA JE SAMO JEDNA

U Belaju je svečano otkriven i blagoslovjen spomenik u čast hrvatskim braniteljima s područja Belaja i Belajskih Poljica koji su poginuli 4. studenog 1991. prilikom probroja tenkova tzv. JNA iz vojarne "Logorište"

TEKST
Ministarstvo hrvatskih
branitelja

FOTO
Dario Njavro / MHB

Uz obitelji poginulih hrvatskih branitelja i hrvatske branitelje, na svečanom otkrivanju spomenika bio je potpredsjednik Vlade i ministar hrvatskih branitelja Tomo Medved, županica Karlovačke županije Martina Furdek Hajdin i gradonačelnik Karlovca Damir Mandić te brojni mještani.

"Sve koji su zaboravili što se ovdje događalo, neka ovaj spomenik podsjeti, a one koji nisu ni znali, neka ih pouči da je postojala generacija hrvatskih ljudi koja je bila kadra po cijenu vlastitog života braniti i obraniti svoj grad, svoj narod i svoju domovinu", poručio je ministar Medved.

Svima koji će ovdje zastati i priupitati se što znači ovo spomen-obilježje, neka im ono bude svjetionik. Neka ih podsjeti na to najteže razdoblje naše novije povijesti, istaknuo je ministar hrvatskih branitelja Tomo Medved

“Ovdje obrana Karlovca pokazuje odlučnost i hrabrost da se obrani grad i domovina. Važno je naglašavati istinu, a istina je samo jedna. Bili smo žrtva velikosrpske agresije, a hrabrošću i odlučnošću hrvatskih branitelja obranili smo svoju zemlju. To je lekcija iz povijesti, koju je važno prenositi na mlađe generacije”, rekao je ministar. Prigodnim se riječima nazočnima obratio i general Rudolf Brlečić, brigadir Dubravko Halovanić te bojnik Miroslav Dobranić. Spomenik, koji je sufinanciralo Ministarstvo hrvatskih branitelja, otkrio je general Josip Stojković i brigadir Renato Radočaj.

Nakon otkrivanja i blagoslova spomenika, u Crkvi Gospe Fatimske u Belaju

Bili smo žrtva velikosrpske agresije, a hrabrošću i odlučnošću hrvatskih branitelja obranili smo svoju zemlju. To je lekcija iz povijesti, koju je važno prenositi na mlađe generacije

služena je misa za hrvatske branitelje poginule u Domovinskom ratu te žrtve Drugog svjetskog rata i porača, a potom je počast odana i kod spomen-obilježja svim žrtvama s tog područja.

Agresorska vojska krenula je 4. studenog 1991. iz vojarne “Logorište” u pohod na Belaške Poljice, Belaj i Podvožić. Iako nadmoćna u naoružanju, nije uspjela osvojiti prostor od Logorišta do Barilovića i šire, ali u ţestokom napadu s kopna i iz zraka razorila je škole i crkve te obiteljske kuće i gospodarske objekte. No, najveća cijena plaćena je životima i krvljju žrtava, hrvatskih branitelja i civila stradalih u tom agresorskom pohodu, koji su zaustavili hrabri hrvatski branitelji.

REPORTAŽA

TEKST

prof. dr. sc. Tihomir Luković

Foto: Veteranski centar

VETERANSKI CENTRI ILI NEŠTO VIŠE – PETRINJA

Profesor Tihomir Luković ugledan je i svjetski poznat ekonomist, još uvijek vrlo aktivan i, kako kaže, danas Hrvatsku više ne brani puškom, nego perom. Autor je više od 130 znanstvenih radova i više od 40 knjiga, koje su prevedene na osam svjetskih jezika. Kao predavač u Splitu i Zagrebu te na Visokoj školi Aspira posvetio se mladim ekonomistima na doktorskim studijima kojima nesebično prenosi svoje životno i stručno iskustvo. O njegovim iskustvima tijekom Domovinskog rata već smo pisali u našem časopisu, no ovom prigodom životne okolnosti odvele su ga u Veteranski centar u Petrinji, iz kojeg nam je nesebično želio podijeliti svoje iskustvo

Dugo smo gledali velika zdanja bivših vojarni zlokobne JNA kako zjape prazna i devastirana i kako narušavaju okolicu i imidž hrvatskih gradova. Konačno se netko dobro sjetio aktivirati ta zdanja i pretvoriti ih u nešto društveno korisno i dobro. Trebalo je proći više od 25 godina da se netko sjeti započeti projekt lanca veteranskih centara kao rehabilitacijskih i odmorišnih ustanova za branitelje i njihove obitelji. Kako to kod nas ide sve po vladavini prava, i u ovom je projektu trebalo čekati da se iznjedri zakonska podloga koja bi bila osnova za obraćanje fondovima Europske unije, dakle sredstvima kojima bi započela izgradnja veteranskih centara u Hr-

vatskoj. Veteranski centri, pa tako i Petrinja, izgrađeni su sa 80 % sredstava fondova EU-a. To povlači za sobom visok stupanj nadzora, dakle brojna izvješća i revizije poslovanja centara. Organizacioni, veteranski centri pod upravom su i nadzorom Ministarstva hrvatskih branitelja na čelu s ministrom Tomom Medvedom. Zasad se svi problemi poslovanja i sustava veteranskih centara uspješno rješavaju na relaciji Ministarstvo – centar, ali uz prisutnost i nadzor Europske unije. Ipak, ono što je najvažnije počelo je s prvim veteranskim centrom u Šibeniku 2022., a zatim su otvoreni Sinj, Petrinja i zadnji Daruvar. Svi veteranski centri u biti su

Izgradnja veteranskih centara u svakom je slučaju hvalevrijedan projekt, koji je pokrenula Vlada Republike Hrvatske. Da bi bilo jasno u kojem su to smislu vrijedni projekti, kao prvo, dobro je da su stara devastirana vojna zdanja stavljana u funkciju te su od rugla postala ljepota. Osim toga, na taj je način omogućeno zapošljavanje domicilnog stanovništva. Za neka mjesta, primjerice Petrinju, posebno je važno što je Veteranski centar pridonio ostanku u Hrvatskoj mlađih obrazovanih ljudi

temeljito renovirane vojarne bivše JNA, što je za svaku pohvalu. Svakako, previše je devastiranih vojnih zdanja velikih i malih da bi svi bili veteranski centri. Potrebno je zato što prije aktivirati sva ta zdanja u različite svrhe: od visokoškolskih ustanova do privatnih hotela i brojnih drugih sadržaja, po mogućnosti privatnih i poduzetničkih. Tu priliku posebno treba pružiti domaćim poduzetnicima, kojima bi se uz beneficirane uvjete omogućilo privesti gospodarskoj svrsi bivša vojna zdanja, kao i adekvatno dugoročno regulirati taj odnos s investitorima. Neću sad ulaziti u problematiku hrvatskog domaćeg poduzetništva jer se o tome već mnogo reklo, ali još uvijek se puno toga treba reći da naša politika konačno to čuje i shvati probleme. U nastavku ćemo obrazložiti osnovne karakteristike veteranskih centara s naglaskom na iskustvo boravka i sagledavanje problematike Veteranskog centra Petrinja. Dakle, izgradnja veteranskih centara u svakom je slučaju hvalevrijedan projekt, koji je pokrenula Vlada Republike Hrvatske. Da bi bilo jasno u kojem su to smislu vrijedni projekti, kao prvo, dobro je da su stara devastirana vojna zdanja stavljana u funkciju te su od rugla postala ljepota. Osim toga, na taj je način omogućeno zapošljavanje domicilnog stanovništva. Za neka mjesta, primjerice Petrinju, posebno je važno što je Veteranski centar pridonio ostanku u Hrvatskoj mlađih obrazovanih ljudi. Ipak, to nije kraj svega dobrog što u budućnosti od veteranskih centara treba očekivati.

Zašto ističem Petrinju? Imao sam priliku kao branitelj boraviti u Veteranskom centru Petrinja pa sam stekao uvid u mnoge aspekte tog centra, a i šire. U svrhu obrazloženja uputno je početi od grada Petrinje te sagledati važnost Veteranskog centra.

Petrinja prema popisu stanovništva 2021. godine ima 19 795 stanovnika, a 2011. bilo ih je 24 671, što znači da je u deset godina izgubila 19,8 % stanovništva. Cijela Sisačko-moslavačka županija sa 16,71 % gubitka stanovništva druga je na listi županija prema popisu iz 2021., odmah nakon Vukovarsko-srijemske županije, koja je izgubila 17,34 % stanovnika. Sam grad Petrinja 2021. ima 12 963 stanovnika, od kojih je tek 10 % zaposleno. Vrlo slično kao u Hrvatskoj, u Petrinji živi oko 85 % stanovništva hrvatske nacionalnosti. Udaljenost između Zagreba i Petrinje je oko 50 km, a kad se dođe u Petrinju, i nadalje se vide oštećene i razrušene zgrade koje su ostale nakon Domovinskog rata i potresa. Poznato je da je Petrinja bila na prvoj crti obrane Hrvatske te je pretrpjela velika oštećenja, ali to ne opravdava sadašnje stanje grada. Za razliku od mnogih teško oštećenih mjeseta, kao primjerice Tušilovića, u Petrinji se još uvijek jasno vide tragovi razaranja. Obnova grada odvija se sporo i jednim dijelom putem fondova EU-a, ali veći dio obnavlja se vlastitim sredstvima ostvarenim od poduzetništva. Usporede li se Sisak i Petrinja, Sisak je u vidljivoj prednosti. Odnos stanovništva Siska i Petrinje je oko 2 : 1, a zaposlenih gotovo 4 : 1, što potvrđuje bitno zaostajanje Petrinje. Kad se govori o gospodarstvu Petri-

nje, na internetskim se stranicama ističe da se gotovo sve vrti oko Gavrilovića, u kojem radi nešto manje od 50 % zaposlenog stanovništva Petrinje. Sve to ukazuje na nisku gospodarsku razvijenost Petrinje pa to treba povezati s visokom stopom iseljavanja koju ne može zaustaviti ni blizina Zagreba. Jedan je od ograničavajućih čimbenika cesta i dolazak do Zagreba. Odnosno, ako putujete iz Zagreba u Petrinju oznake na cesti, a i GPS, ne vode vas na autocestu pa za tih pedesetak kilometara do Zagreba trebate gotovo sat i pol vožnje jer su ceste jako loše. Na povratku za Zagreb stanje je nešto bolje pa ćete lako doći na autocestu i u Zagrebu ste za oko 45 minuta. U samom gradu Petrinji kroz razvijane ceste promet se teško i sporio odvija. I sad, ako se shvati loše stanje grada koje se sagledava ne samo kroz brojke nego i realno boraveći u Petrinji, važnost Veteranskog centra Petrinja bolje se može razumjeti. Dakle, lako je zaključiti da Veteranski centar bitno poboljšava opću sliku grada, smanjuje iseljavanje obrazovanih mlađih ljudi i otvara mogućnosti razvoja poduzetništva kroz javno-privatno partnerstvo. Stoga se postavlja pitanje osnovnih, ali i razvojnih karakteristika Veteranskog centra Petrinja.

Foto: Tihomir Luković

Dakle, Veteranski centar Petrinja započeo je rad 2023. godine na površini od oko 7,5 tisuća kvadrata. Slično kao i ostala tri centra, Veteranski centar Petrinja ima 148 ležajeva, a kroz godišnje grupe korisnika može ih u punom kapacitetu primiti oko 2800. Prava na korištenje usluga Centra, kao i svih veteranskih centara regulirana su zakonom i dopunskim aktima, pa to ne treba posebno obrazlagati. Mjesta za parking ima dovoljno, a lokacija Veteranskog centra u gradu omogućuje korisnicima šoping, iako su uvjeti za šoping više nego skromni. U stalnom su radnom odnosu 34 zaposlenika, većinom ženskog spola. Sve su to mlađi i obrazovani ljudi te su svi resori Centra pokriveni zadovoljavajuće obrazovanim djelatnicima.

REPORTAŽA

Foto: hrvatska HVG/ija

Ravnateljica Centra je 41-godišnja magistra ekonomije Adrijana Nenadić, a ono što je važno je da se radi o osobi s razvijenim osjećajem za poduzetništvo. Promatraljući njezin rad, koji je za Centar, a i šire jako važan, zaključujem da spada u sposobne menadžere koje suradnici respektiraju uz određenu dozu strahopoštovanja, ali i vole je kao osobu koja koristi *directing*. Svojim šarmom ravnateljica ostvaruje i spretno održava kontakte u Gradu i Županiji, što je za budući razvoj posebno važno. Dio usluga Centra ostvaruje se kroz *outsourcing*, kao primjerice usluge restorana, čišćenja i sigurnosti.

S obzirom na opremljenost, radi se o novom veteranskom centru, koji bi se po kvaliteti moglo svrstati u hotele s četiri zvjezdice, a u kojem posebno impresioniraju dvije stvari. Prvo, iznimna ljubaznost i profesionalnost cjelokupnog osoblja, a drugo, hvalevrijedna briga zaposlenika za imovinu u Centru, kao da se radi o njihovoј privatnoj imovini. Takav odnos zaposlenika rijetko se može sresti, što posebno veseli i za svaku je pohvalu.

Djelovanje Centra odvija se tijekom godine u dvadesetodnevnim grupama korisnika prema Zakonu o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji (Narodne novine, br. 121/17, 98/19 i 84/21). Svrha svih veteranskih centara u Hrvatskoj, kako se navodi na internetskim stranicama, sadržana je u podizanju kvalitete življenja korisnika kao i njihova socioekonomskog položaja, a uloga veteranskih centara očituje se prije svega u poboljšanju općeg stanja korisnika i njihovu uključivanju u društvenu zajednicu. U tu svrhu Centar je osposobljen za pružanje nekoliko grupa usluga (psiholozi i socijalni radnici, fizikalna terapija, kineziološka rehabilitacija, radna terapija i drugo). Menadžment Centra dobro je postavio korištenje sadržaja, koji bi ipak mogli biti širi, što se posebno odnosi na bazen i vodenu rehabilitaciju jer osmometarskim bazenom, sličnim kadi, nije moguće u potpunosti zadovoljiti vodenu vrstu usluge. To otvara mogućnosti suradnje s

kapacitetima izvan Centra, koji postoje u obližnjim gradovima kao što je primjerice Sisak. Ono što je za Hrvatsku karakteristika turizam je koji se sve intenzivnije razvija na kontinentu pa o tome treba razmišljati i u Petrinji. Ipak, s obzirom na sadašnje stanje grada, turizam je stvar budućnosti, ali bez obzira na navedenu činjenicu, potrebno je na svim razinama vezano uz Petrinju postaviti strateške ciljeve i poduzetnički razmišljati.

A sad o mogućnostima razvoja, ne samo Veteranskog centra Petrinja nego i šire.

Poslovanje Veteranskog centra Petrinja neprofitnog je karaktera s obzirom na državno vlasništvo. Ipak, takvo se poslovno usmjerenje mora mijenjati, iako sadašnja iskorištenost kapaciteta Centra gotovo u cijelosti pokriva instalirane kapacitete. Dakle, radi se o vrlo visokoj iskorištenosti smještajnih kapaciteta Centra. Ako se navedeno usporedi s iskoristivosti komercijalnih hotelskih kapaciteta u Hrvatskoj, koja rijetko doseže 70 %, rezultati Centra za svaku su pohvalu. Stoga je opravдан razlog da je prema makronacionalnom planu u izgradnji još pet veteranskih centara, što će osigurati potrebnu višu razinu prihvata potrebitih branitelja. Gledajući u budućnost, kapaciteti veteranskih centara neizbjegno će otvoriti prostor za komercijalizaciju i razvoj, ali i drugaćiju ulogu centara nego je to danas.

Neki od sadržaja i usluga Veteranskog centra Petrinja

S obzirom na opremljenost, radi se o novom veteranskom centru, koji bi se po kvaliteti moglo svrstati u hotele s četiri zvjezdice, a u kojemu posebno impresioniraju dvije stvari. Prvo, iznimna ljubaznost i profesionalnost cjelokupnog osoblja, a drugo, hvalevrijedna briga zaposlenika za imovinu u Centru, kao da se radi o njihovoј privatnoj imovini. Takav odnos zaposlenika rijetko se može sresti, što posebno veseli i za svaku je pohvalu

Foto: HVG/Đa

pokazuju se nedovoljnim, dok bi se neke sadržaje uz ulaganja moglo proširiti i bolje tržišno usmjeriti. Odnosno, potrebe korisnika sve su izraženije u smislu turizma, što znači proširenje sadržaja ponude, ali i postupnu komercijalizaciju. Upravo u tom smislu otvara se mogućnost uključenja Veteranskog centra Petrinja u suradnju i komercijalno poslovanje sa sličnim centrima u Hrvatskoj, ali i izvan Hrvatske.

Što se tiče suradnje i korištenja veteranskih centara u Hrvatskoj, treba napomenuti da mnogi branitelji i zakonom označeni korisnici još uvijek nisu dovoljno informirani, a njihov dolazak još je neorganiziran. To rezultira činjenicom da bi korisnici iz Dalmacije rado došli na kontinent, a i obratno, što je zasad gotovo nemoguće. Dva su ograničenja. Prvo, kod prijave i odlučivanja o izboru veteranskog centra korisnik nema zakonitu mogućnost biranja. Drugo, udaljenosti i dolasci u veteranske centre, promatrano u dimenzijama Dalmacija – kontinent, preveliki su te se korisnici nerado odlučuju za udaljenije centre. Taj problem potrebno je percipirati te ozbiljno poraditi na tome kako bi se bitno podigao stupanj zadovoljstva korisnika. Nadalje, što se tiče suradnje s veteranskim centrima izvan Hrvatske, treba znati da izgradnja i djelovanje veteranskih centara nije hrvatska izmišljotina. Briga o veteranim posebno se razvila od 1917., odnosno nakon Prvog svjetskog rata, u Francuskoj. Danas je jedna od važnih odrednica Europ-

ske unije, koja održava i razvija Europsku konfederaciju veterana (*European Confederation of Veterans – ECV*), u kojoj su 83 federacije s više od 90 000 članova. Kako se navodi, Europska konfederacija veterana danas ima za cilj obranu mira i promicanje ljudskih prava. S tim u vezi navode se njezini ciljevi i zadaci:

- čuvanje moralne baštine i materijalnih interesa branitelja i svih stradalnika rata te kulta sjećanja
- težnja specifičnim sredstvima borbe za ideal slobode, pravde i demokracije
- sudjelovanje u svim akcijama koje imaju za cilj osigurati međunarodni mir i sigurnost u ozračju bratstva i ljudskog razumijevanja
- održavanje prijateljskih odnosa, pomoći i međusobne obrane između saveza članica, udruga i skupina.

Ciljeve ECV-a treba u Hrvatskoj shvatiti afirmativno i kao poziv na suradnju, što otvara novu stranicu djelovanja i razvoja veteranskih centara u Hrvatskoj. Dakle, za suradnju s razvijenim veteranskim centrima, organizacijama i sustavima izvan Hrvatske ima puno prostora, ali za to su potrebna dva uvjeta: politička volja i znanje. To se odnosi i na otvaranje novog aspekta djelovanja veteranskih centara, u ovom slučaju Petrinje, koja osim Gavrilovića traži dodatnog lokalnog lidera. S obzirom na političku volju teško je pretpostaviti da je u Petrinji nema, kao i Zagreba prema Petrinji, što znači da realno nezavidno stanje grada Petrinje treba promatrati kao priliku za razvoj. Nadalje, dobar rad menadžmenta Veteranskog centra Petrinja resurs je i Centra i grada, što treba iskoristiti i potaknuti razvoj. Obrazovanje, posebno u segmentu ciljeva lokalne zajednice, važan je čimbenik razvoja, ostanka mladih obrazovanih ljudi u toj zajednici, kao i svekolikog gospodarskog razvoja. Petrinja zacijelo treba razvoj, brzu obnovu grada, a s tim u vezi Veteranski centar raspolaže kapacitetima za određeni smjer obrazovanja, kao što je, primjerice, napravio Sisak. Odnosno, Sisak za svoje lokalne potrebe ima Metalurški fakultet, koji je sastavnica Sveučilišta u Zagrebu, te svoj razvoj sagledava kroz klasičnu industriju. Dokazana je činjenica da svaka lokalna zajednica mora imati svoju viziju razvoja te u skladu s tim postaviti ciljeve na kojima treba raditi. Mnoga su se mesta u Hrvatskoj – i u priobalju, i na kontinentu, nakon Domovinskog rata našla u uvjetima izumiranja, ali lokalna zajednica svojim je ciljevima privukla lokalnog lidera na kojem je odumiranje preokrenuto u razvoj. Tvorница Gavrilović iznimno je važna za Petrinju, ali nije dovoljna, što otvara mogućnost Veteranskom centru Petrinja da postane važan lokalni lider i primjer javno-pri-vatnog partnerstva, odnosno ciljno usmjerenog lokalnog razvoja. To zasigurno nije isprazno navođenje jer resursi i kapaciteti Veteranskog centra Petrinja, kao i potreba za razvojem Petrinje, postoje i moraju se pokrenuti. To je jedini način i uvjet opstanka mladog stanovništva u gradu, ali i realizacija onoga što cijela Hrvatska treba, a to je mentalno prihvaćanje mogućnosti koje pruža tržišna ekonomija i građansko društvo kojemu težimo.

www.hrvatski-vojnik.hr

Pratite nas i na društvenim mrežama

Sve što vas zanima pitajte nas:
hvojnik@mohr.hr

Foto: Dino Varošanec